

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

W 100. ROCZNICĘ PIERWSZEGO POWSZECHNEGO SPISU LUDNOŚCI POLSKI PO ODZYSKANIU NIEPODLEGŁOŚCI 1921–2021

(CZĘŚĆ I)

Archiwum Państwowe w Lesznie

Leszno 2021

Barbara Ratajewska
Kierownik Oddziału Ewidencji,
Opracowywania
I Udostępniania Zasobu

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Pierwszym spisem ludności na ziemiach polskich był spis przeprowadzony na podstawie uchwalonej przez Sejm Czteroletni (1788–1792) konstytucji z 22 czerwca 1789 r. „**Lustracya dymów i podanie ludności**”. Inicjatorem uchwały Sejmu był poseł Fryderyk Józef Moszyński (1737–1818). Był on także autorem tabel statystycznych do spisu 1789 r. oraz statystycznej metody wymiaru podatków na rzecz wojska. Wystąpienie posła na sesji sejmowej w dniu 9 marca 1789 r. uzasadniało przeprowadzenie spisu ludności potrzebami administracji i wojskowości Rzeczypospolitej. Wyniki spisu z 1789 r. posłużyć miały do uchwalenia podatku na utrzymanie stałej stutysiężnej armii. Sejm Czteroletni uchwalił również obowiązek stałej rejestracji ruchu naturalnego ludności począwszy od 1 stycznia 1790 r. Zobowiązano władze kościelne do przesyłania do komisji skarbowych danych dotyczących rejestracji metryk ślubów, chrztów i pogrzebów oraz rejestracji wszystkich mieszkańców. Chociaż spis ten, ze względu na jego charakter, nie objął stanów uprzywilejowanych, tj. szlachty i duchowieństwa, to jednak stał się podstawą szacunków obliczania zaludnienia Rzeczypospolitej końca XVIII w. przez dawnych i współczesnych historyków i statystyków.

<https://stat.gov.pl/portal-edukacyjny/historia-statystyki/historia-spisow-powszechnych/pierwsze-spisy-ludnosci/>

Lustracya dymów i podanie ludności.

Ponieważ od ustawy podatku podymnego lustracyi kominów dotąd nie było, przeto nakazujemy; aby wszystkich miast, miasteczek i wsiów królewskich, także naszych stołowych, oraz duchownych i ziemskich, tak dawnych, iako nowo osadzonych i przybyłych, dziedzice, possessorowie, lub dyspozytorowie, a co do dóbr naszych stołowych vice-administratorowie, w miastach zaś wolnych królewskich magistraty wielość kominów, nie wyłączając żadnego w Koronie komina, czyli dymu, i również w Wielkim Xięstwie Litewskim, nie opuszczając żadnego dymu, z wyszczególnieniem różnicy kominów gruntowych, ogrodowych, i chałupników, przed kommissyami powiatowemi zaprzysięgli. Dwory zaś tylko jeden komin z wszystkich dworskich budynków podawać mają. Tam, gdzie w iedney chałupie więcej gospodarzy na osobnych gruntach siedzi, i osobne odbywają powinności, to nie za ieden dym, ale podług liczby gospodarzy rachowano być powinno. Szlachta żadnych poddanych nie mająca, tylko podatek podymnego opłacająca wielość kominów, bądź dymów u siebie przybyłych, podobnie przed kommissyami powiatowemi pod przysięgą podać iest obowiązana. Takowe taryfry wielości kominów kommissye powiatowe do kommissyi skarbowych obojga narodów odeślą, dla dalszego urządzenia, i sprawiedliwego uproporcjonowania w tym Rzeczypospolitej; opłata zaś kominowego do czasu nowego takowego urządzenia dawnym sposobem podług dawney taryfey do skarbu wnoszona być ma. Takowa zaś lustracya kominów, iż do lat dwudziestu ponowiona nie będzie, warujemy. Przy tym zaprzysiężeniu podymnego, zaraz liczbę dusz w ich dobrach podług schemmatu przez kommissye skarbowe obojga narodów ułożyć się, i nieodwłocznie rozesłać mianego, podać będą powinni.

W latach 1808 i 1810 przeprowadzono na terytorium Księstwa Warszawskiego powszechne spisy ludności. Badano wówczas – stosując odrębne formularze dla miast i wsi – stan ludności i jej strukturę demograficzną (płeć, wiek), wyznanie, sytuację zawodową oraz liczbę domów. Spisy miały objąć wszystkich mieszkańców Księstwa Warszawskiego. Ich celem było przede wszystkim ustalenie liczby ludności zdolnej do poboru do armii. W celu opracowania materiałów spisowych powołano w Warszawie w 1810 r. Biuro Statystyczne. Była to pierwsza centralna państwowa instytucja statystyczna na ziemiach polskich i jedna z pierwszych w Europie.

<https://stat.gov.pl/portal-edukacyjny/historiastatystyki/historiaspisowpowszechnych/pierwsze-spisy-ludnosci/>

Herb Księstwa Warszawskiego
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ksiestwo-Warszawskie;3928453.html>

Wykaz sukienników i płócienników pracujących w Lesznie według stanu na 17 grudnia 1809 r.
APL, Akta miasta Leszno, sygn. 22

Wiele po Miastach znajdują się Płócienniki Kraw i Sukienników?	Wiele w przez Rok wy. na biały?	Wiele sporządzą mały?	Wiele sobie Oraba jedną przędzeniem przez dzień zarobi?	Wiele pastawaw Sukna wiersa biała i lakat lakaw czy w kraju, czyli tuż za Granicą sprzedaw wają i pochemu?
120. Sukienników. y. siedm Płócienników tylko 50. Magistrów wteraz nieozym czasie Sukienników fabrykuja, a reszty za czeład niky robią,	6250 Kamieni	100. Warsztatów, 40 Czeładników, y 300 Kobit do przędzenia włny	Czeładz na dzień bierze 2 toły ieden groszy 6. Kobyta za przędzenia groszy 12. zostaje	5000. jeden Czełdz w kraju à 9 ^{ci} Czełdz z Granice
Magistrat Leszna 1809 r. 17. Grudnia				

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Na terenie Królestwa Polskiego (utworzonego w 1815 r.) przeprowadzono w latach 1824–1826 spis ludności i domów. W 1827 r. wydano publikację „*Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego*”, zawierającą wyniki spisu z lat 1824 – 1826. Podawała ona dla każdej, nawet najmniejszej miejscowości, liczbę ludności i ilość domów. Jednak pierwszy powszechny spis ludności przeprowadzono jednocześnie w Cesarstwie Rosyjskim i Królestwie Polskim dopiero 9 lutego 1897 r. Był to jedyny spis powszechny dokonany w Królestwie Polskim aż do 1914 r. W spisie 1897 r. badano szczegółowo: płeć, wiek, wyznanie, stan cywilny, miejsce urodzenia, skład społeczno-zawodowy ludności i jej wykształcenie. Wyniki pierwszego powszechnego spisu ludności Królestwa Polskiego z 1897 r. zostały opublikowane w wydanej w 1905 roku „*Naselennyje mesta Rossijskoj Imperii*”. W latach 1889 – 1914 Warszawski Komitet Statystyczny opublikował w 40 tomach zatytułowanych „*Trudy Warszawskiego Statystycznego Komiteta*” („*Prace Warszawskiego Komitetu Statystycznego*”) zebrane dane dotyczące ludności całego Królestwa Polskiego.

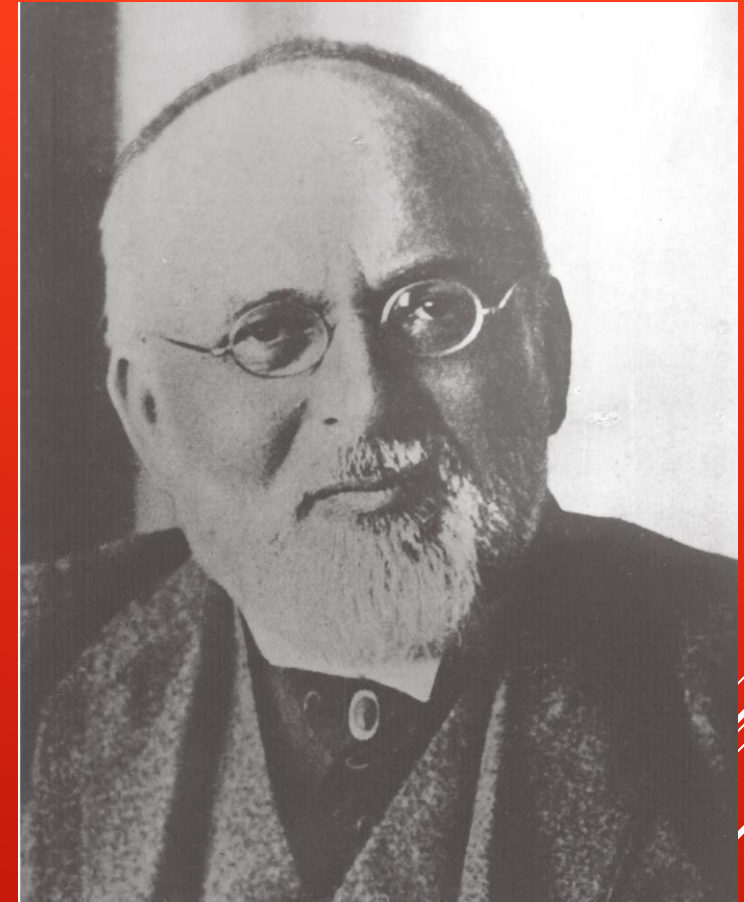

<https://stat.gov.pl/portal-edukacyjny/historiastatystyki/historiaspisowpowszechnych/pierwsze-spisy-ludnosci/>

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

W monarchii austro-węgierskiej (w skład której wchodziła Galicja) powszechne spisy ludności przeprowadzano w latach: 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 i 1910 (zawsze w dniu 31 grudnia). Spisy ludności w Galicji były spisami imiennymi. Spisywano tzw. ludność stale zamieszkałą w danej miejscowości, jak i obecną w dniu spisu w tej miejscowości, choć w niej niemieszkającą na stałe. Pytano o: nazwisko, płeć, stan cywilny, wiek i miejsce urodzenia, wady fizyczne i umysłowe. Tylko w pierwszych dwóch spisach (z lat 1857 i 1869) badano narodowość. Wyniki spisu ludności Galicji z 1900 roku oprócz opracowania statystycznego doczekały się też opracowania kartograficznego w postaci map językowych i wyznaniowych wykonanych pod kierunkiem prof. Józefa Buzka, ówczesnego kierownika Krajowego Biura Statystycznego (w latach 1918-1928 był on dyrektorem Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie).

Prof. Józef Buzek

<https://100latgus.stat.gov.pl/prezisi-gus/jozef-buzek>

<https://stat.gov.pl/portal-edukacyjny/historiastatystyki/historiaspisowpowszechnych/pierwsze-spisy-ludnosci/>

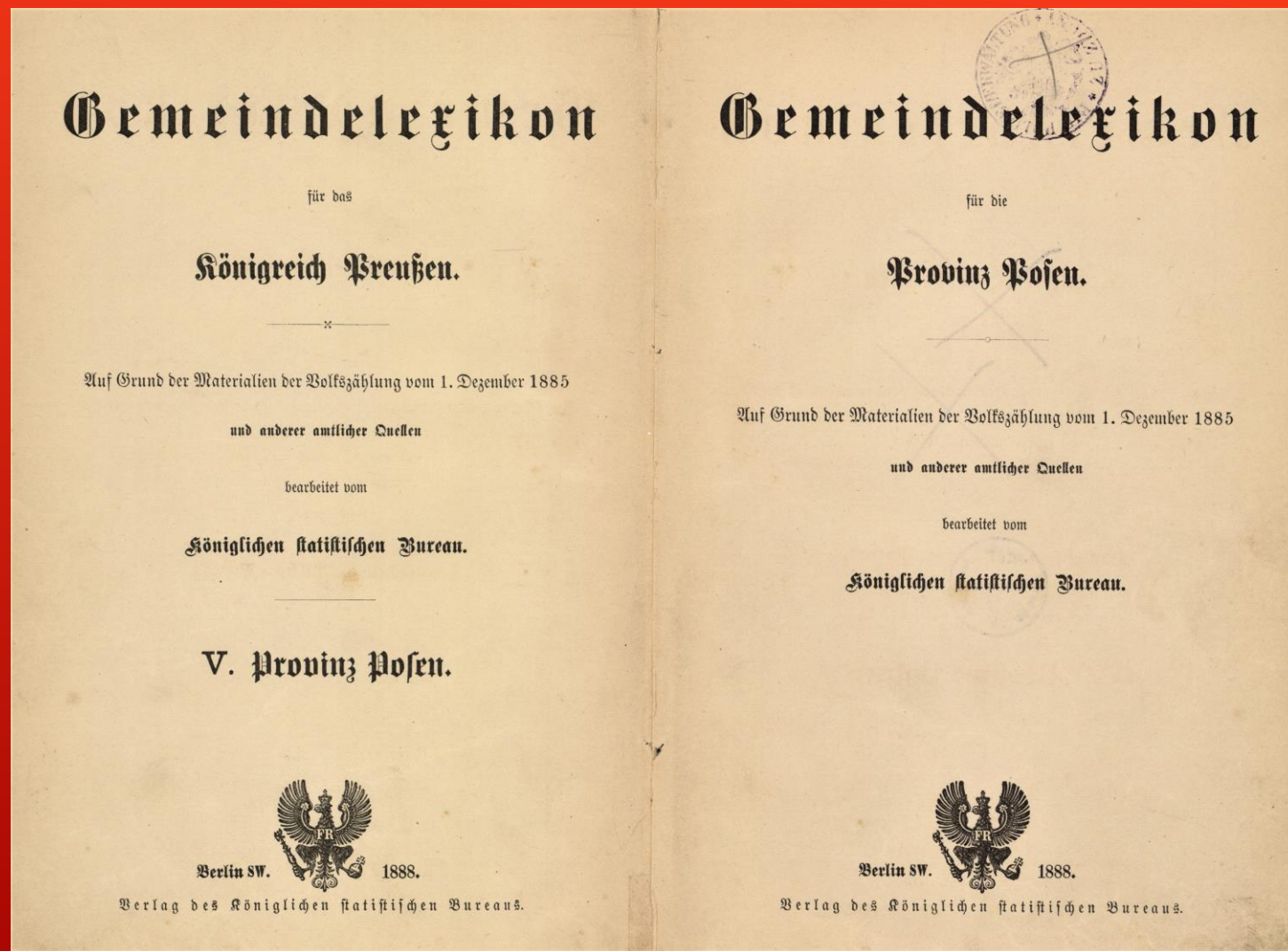

W państwie pruskim spisy ludności, w tym na terytorium ziem polskich pod zaborem pruskim, prowadzono od 1816 roku do 1867 roku co trzy lata, następnie zaś od 1871 roku co 5 lat. Badaniami zajmowało się powołane do życia w 1805 roku w Berlinie Królewsko – Pruskie Biuro Statystyczne. Obejmowało ono swoim zasięgiem cały obszar ziem polskich znajdujących się pod zaborem pruskim, a także Śląsk i Mazury. Badania prowadzone były przez jednostki administracyjne wszystkich szczebli, a ich wyniki publikowano od 1881 roku w „Preussische Statistik” oraz w „Statistik des Deutschen Reichs”. W wydawnictwach tych publikowane były wyniki badań statystycznych ludności, spisów przemysłowych i rolnych, a także spisów powszechnych ludności.

<https://stat.gov.pl/portal-edukacyjny/historiastatystyki/historiaspisowpowszechnych/pierwsze-spisy-ludnosci/>

Opublikowany w 1888 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie
Gemeindelexikon für die Provinz Posen z danym ze spisu przeprowadzonego
1 XII 1885 r.

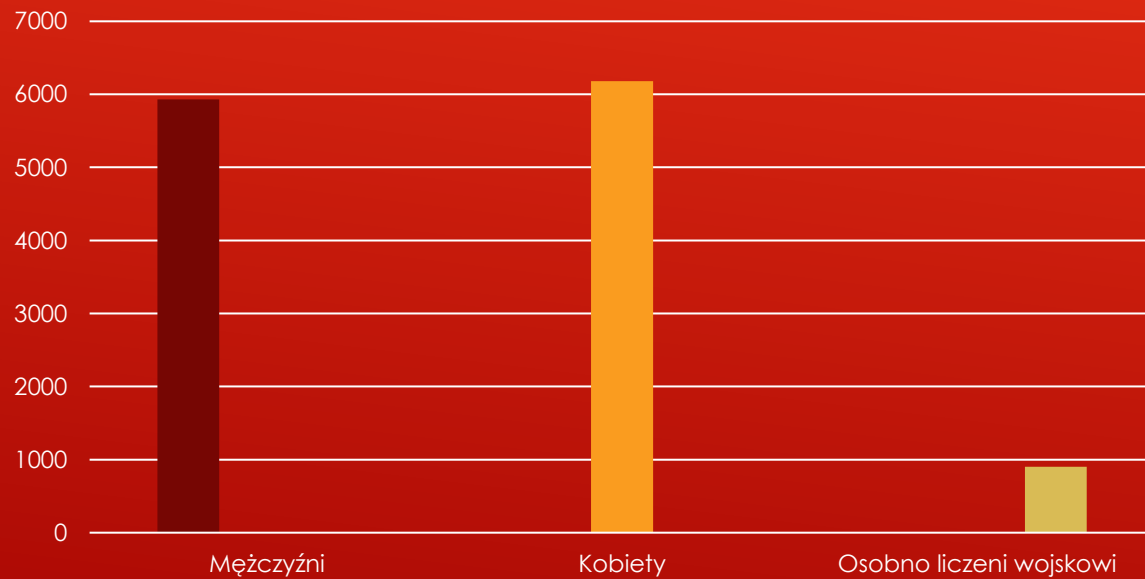

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według spisu z grudnia 1885 r., opublikowane w 1888 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie [*Gemeindelexikon für die Provinz Posen*]

Spis mieszkańców Leszna według stanu z 2 XII 1885

Ogółem stałych mieszkańców – 12109
Mężczyźni – 5903
Kobiety – 6179

Osobno liczeni wojskowi – 1904

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

**Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według wyznania – 2 XII 1885 r.,
opublikowane w 1888 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie
[*Gemeindelexikon für die Provinz Posen*]**

Wyznanie	Liczba mieszkańców (bez wojskowych)
Ewangelicy	6375
Katolicy	4174
Inne wyznanie chrześcijańskie	3
Żydzi (tak w publikacji)	1556
Inni	1
Razem	12109

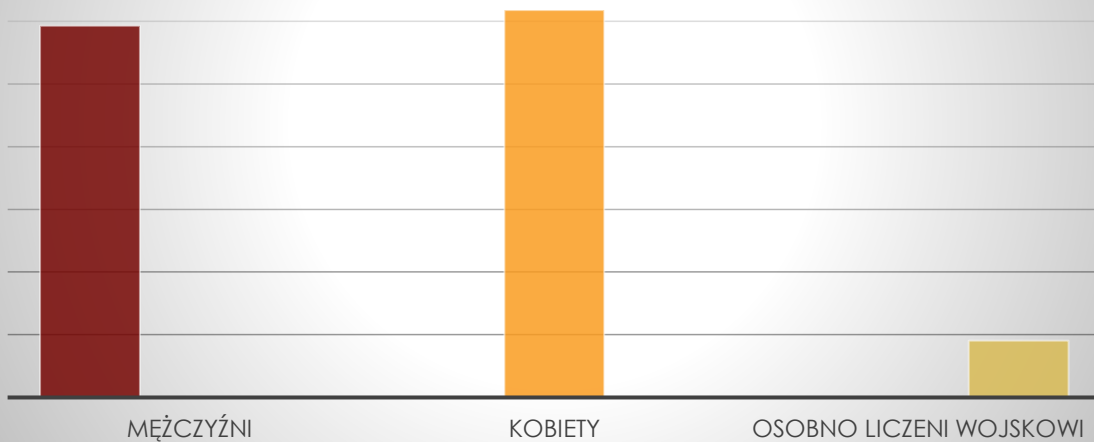

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

**Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według spisu z grudnia 1895 r.,
opublikowane w 1898 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie
[*Gemeindelexikon für die Provinz Posen*]**

Ludność miasta Leszna - stan według spisu z grudnia 1895 r.

Ogółem stałych mieszkańców – 13 583

Mężczyźni – 6758

Kobiety – 6825

Osobno liczeni wojskowi – 1288

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

**Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według wyznania – 2 XII 1895 r.,
opublikowane w 1898 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie
[*Gemeindelexikon für die Provinz Posen*]**

Wyznanie	Liczba mieszkańców (bez wojskowych)
Ewangelicy	7205
Katolicy	5159
Inne wyznanie chrześcijańskie	13
Żydzi (tak w publikacji)	1205
Inni	1
Razem	13583

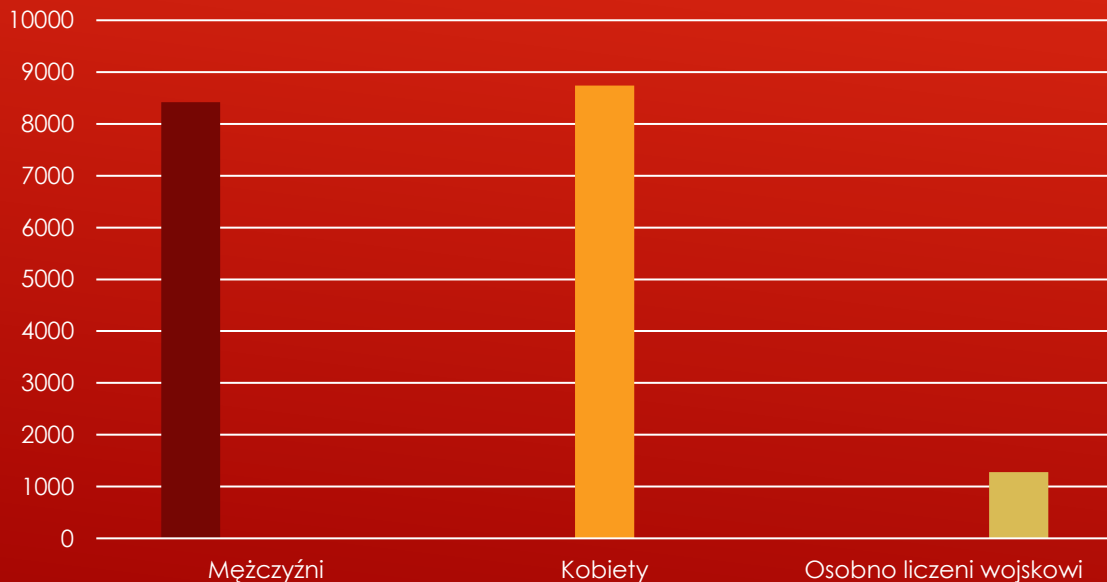

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według spisu z grudnia 1910 r., opublikowane w 1912 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie [*Gemeindelexikon Regierungsbezirk Posen*]

Ludność miasta Leszna - stan według spisu z grudnia 1910

Ogółem stałych mieszkańców – 17156

Mężczyźni – 8417

Kobiety – 8739

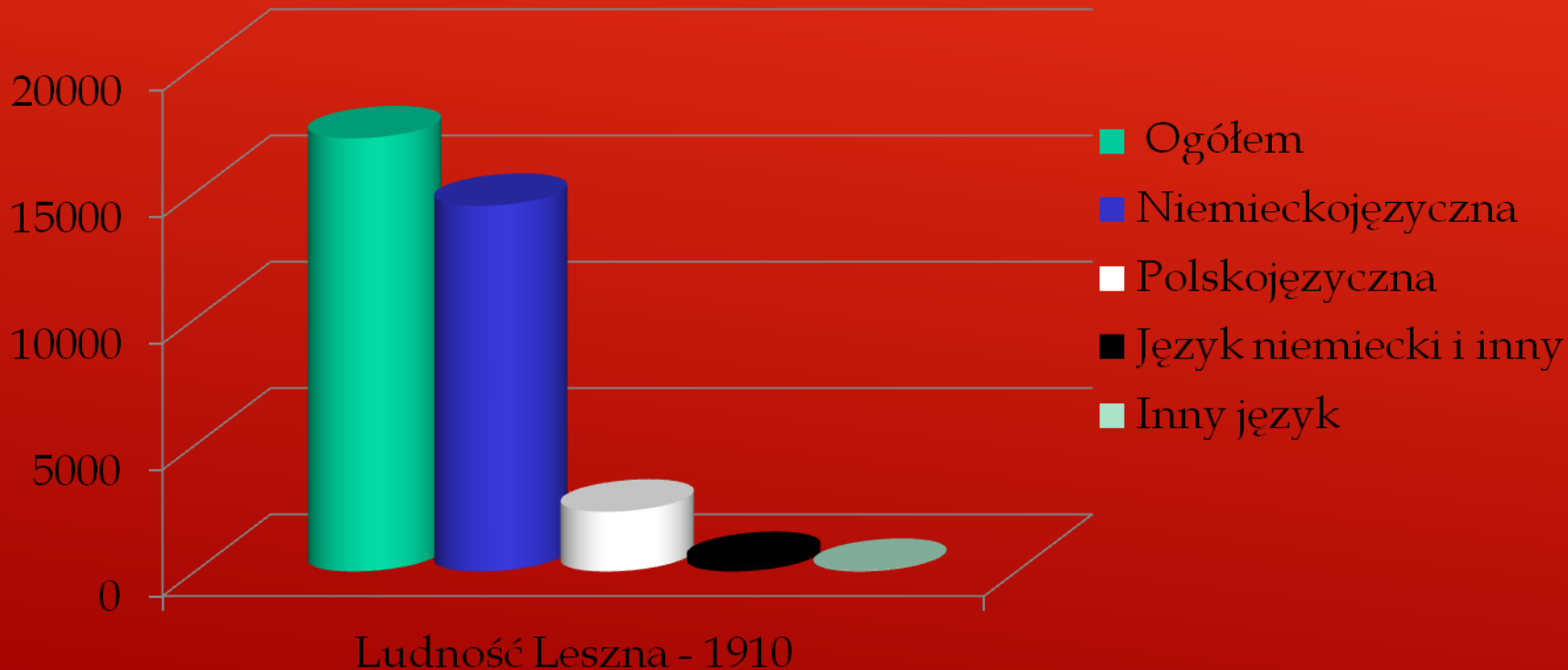
Osobno liczeni wojskowi – 1280

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Dane statystyczne dotyczące języka używanego przez mieszkańców Leszna według stanu na 1 XII 1910 r. zawarte w *Gemeindelexikon Regierungsbezirk Posen* wydanym w 1912 r.

Leszno miało 17 156 mieszkańców (bez wojskowych): 14 479 określiło się jako niemieckojęzyczni (ponad 84 %). Język polski deklarowało 2365 osób. Ponadto 292 osoby deklarowały język niemiecki i inny, a 20 osób inny język.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

**Dane dotyczące mieszkańców miasta Leszna według wyznania – 1 XII 1910 r.,
opublikowane w 1912 r. przez Królewski Urząd Statystyczny w Berlinie
[*Gemeindelexikon Regierungsbezirk Posen*]**

Wyznanie	Liczba mieszkańców (bez wojskowych)
Ewangelicy	9175
Katolicy	6853
Inne wyznanie chrześcijańskie	14
Żydzi (tak w publikacji)	802
Osoby bez podania wyznania	312
Razem	17156

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Jesienią 1918 r. Polska odzyskała niepodległość. Jeszcze latem tego roku powstał w Warszawie Główny Urząd Statystyczny - powołany do życia Reskryptem Rady Regencyjnej z dnia 13 lipca 1918 r.

Po roku działalności uzyskał ustawową regulację (ustawa z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej – Dz. U. Rz. P. Nr 85, poz. 464), od tego też momentu rozpoczęły się przygotowania do pierwszego powszechnego spisu ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

<https://100latgus.stat.gov.pl/historia-gus/rys-historeczny>

PRENUMERATA:

Z odnośnikiem do domu lub przesyłką pocztą: rocznie 24 mk.; półrocznie 12 mk., kwartalnie 8 mk., miesięcznie 2 mk. Numer pojedynczy 10 fenigów.

MONITOR POLSKI

WYCHODZI CODZIENNIE Z WYJĄTKIEM NIEDZIEL I ŚWIĄT.

Redakcja i Administracja Pl. Małachowskiego Nr. 4.

Redakcja otwarta od 9—1 i 5—8 p. p.

Redaktor przyjmuje od 11—12 w południe.

DZIAŁ URZĘDOWY.

RESKRYPT

Rady Regencyjnej o utworzeniu i organizacji Głównego Urzędu Statystycznego.

My, RADA REGENCYJNA KRÓLESTWA POLSKIEGO, postanowiliśmy i stanowimy, co następuje:

1. W celu zbierania, opracowywania i publikowania danych statystycznych, trybunalskich i Królestwa Polskiego, tworzy się „Główny Urząd Statystyczny Królestwa Polskiego”, podlegający bezpośrednio Prezydium Rady Ministrów.

2. Dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego uczestniczy w posiedzeniach Rady Ministrów z głosem doradczym, jednakże nie ma prawa wnoszenia wniosków i wogóle o sprawy, dotyczące statystyki.

3. Zadaniem Głównego Urzędu Statystycznego jest:

- 1) przeprowadzanie badań statystycznych według programu zatwierdzonego przez Radę Ministrów,
- 2) nadawanie jednolitego kierunku wszystkim badaniom statystycznym, podejmowanym przez polskie władze państwowe, z wyjątkiem tych badań, które drogą specjalnej ustawy przekazane zostaną innej władzy państwowej,
- 3) ogłaszanie wyników badań statystycznych, przeprowadzanych w zarządzie Głównego Urzędu Statystycznego, jak również przez inne urzędy państwowe.

4. Z własnej inicjatywy Ministerstwa lub inne urzędy państwowe mogą podejmować badania statystyczne w obrębie swej działalności i przez własne organa jedynie po uprzednim porozumieniu się z Głównym Urzędem Statystycznym. W razie niemożności osiągnięcia porozumienia decyduje Rada Ministrów.

5. Jeżeli jakimś urzędowi państwowemu celów administracyjnych potrzebne są wytwory statystyczne, nie przewidziane w planie prac Głównego Urzędu Statystycznego, lub jeżeli wykończenie takich wykazów przewidziane jest w terminie późniejszym, szefi tego rodzaju danemu urzędowi, w takim razie kierownik tego urzędu może przydzielić do Głównego Urzędu Statystycznego swego referenta i potrzebny ilość sił pomocniczych dla przeprowadzenia lub przyspieszenia potrzebnej mu statystyki.

6. Wyniki badań statystycznych, przeprowadzanych przez urzędy państwowe, ogłaszane są w wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego, lub też po porozumieniu się z Głównym Urzędem Statystycznym w wydawnictwach poszczególnych Ministerstw, albo innych urzędów państwowych. Dane statystyczne bez pozwolenia Głównego Urzędu Statystycznego nie mogą być przez urzędy państwowe udzielane osobom prywatnym.

7. Przy zbieraniu danych statystycznych Główny Urząd Statystyczny może posługiwać się wyjątkiem urzędami państwowymi po uzyskaniu na to upoważnienia od właściwego Ministerstwa.

8. Rada Ministrów może uznać pewne wyniki badań statystycznych za tajemnicze urzędowo, a to na wniosek Ministerstwa, zastrzeżonego w tajemniczość.

9. Główny Urząd Statystyczny składa się z dyrektora, kierującego całą działalnością biu-

ra, kierowników wydziałów, radców ministerjalnych, referentów, oraz personelu pomocniczego: rachmistrzów, kontrolerów i t. d.

10. Przy Głównym Urzędzie Statystycznym istnieje w charakterze organu doradczego Główna Rada Statystyczna, złożona z:

- a) Dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego, który jest jednocześnie przewodniczącym Rady Statystycznej; zastępcę przewodniczącego mianuje z wódców członków Głównej Rady Statystycznej Prezydent Ministrów,
- b) przedstawicieli wszystkich Ministerstw, delegowanych przez odpowiednich Ministrów,
- c) przedstawicieli biur statystycznych urzędów autonomizacyjnych upoważnionych przez Prezydenta Ministrów do wytworzenia swych przedstawicieli do Głównej Rady Statystycznej,
- d) przedstawicieli najważniejszych stowarzyszeń naukowych, społecznych i gospodarczych, upoważnionych przez Prezydenta Ministrów do wytworzenia swych przedstawicieli do Głównej Rady Statystycznej,
- e) profesorów ekonomii i statystyki wyższych państwowych zakładów naukowych, powołanych przez Prezydenta Ministrów,
- f) kierowników wydziałów Głównego Urzędu Statystycznego z głosem doradczym.

11. Posiedzenia Głównej Rady Statystycznej odbywają się w zarządzie Dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego w miarę potrzeby, oraz obowiązkowo raz na rok. Posiedzenia doroczne mają na celu rozpatrzenie działalności Głównego Urzędu Statystycznego w roku ubiegłym i planów jego pracy na rok przyszły.

Warszawa, dn. 13 lipca 1918 roku.

† Aleksander Kawowski, Arcybiskup

Józef Ostrowski.

L. P. Prezydent Ministrów: Steczkowski.

* Najdostojniejsza Rada Regencyjna

postanowieniem z dnia 13 lipca 1918 r. mianowała p. Stanisława Świętobohowskiego Szefa Sekcji Górniczo-Hutniczej w Ministerstwie Przemysłu i Handlu.

DZIAŁ NIURZĘDOWY.

Warszawa, 19 lipca 1918 roku.

Na terenie rosyjskim rozwija się znacząca wielka gra interesów mozarstwowych. W grze tej sama Rosja, przynajmniej na razie, schodzi na plan drugi. Staje się raczej obiektem, co raz bardziej słabnącym w otoczeniu własnego chaosu. Dla Europy istnieje obecnie kwestia rosyjska i takta jej uregulowania, które najlepiej odpowiada interesom danego mozarstwa.

Już nietylko mówić nie można o jakimś przeciwstawieniu państwa rosyjskiego w stosunkach międzynarodowych, ale o istotnej sile oporu, którą Rosja przeciwstawiać mogła wszelkim na jej terenie dokonywanym eksperymentom. Jest to więc upadek państwa najzupełniejszy. Dopóki państwo szanowało się w walkach wewnętrznych, przeciwdziałać choćby najniebezpieczniejszym, lecz jest na swej ziemi gospodarzem, może ono podziwianą się z upadku samodzielności i zachować swą polityczną niezależność,

Jeśli jednak sprządo się—i to tam silniej podczas wojny — z interesami jednej grupy mozarstw, które dotkliwie zawiodło, poddawają się w grupę innej, wtedy obie te grupy rozporządzają swą siłą na terenie bezwzględnie państwa, by wywrzątkę wszystkie jeszcze pozostałe możliwości dla swych własnych interesów i celów.

Tkwi w tym procesie bezelazna logika wypadków, mimo całego pozornego chaosu, jaki niesie światła wojna. Nie może niegdyś wielkie państwo odgrywać się od tego świata, z którym związane było całym spłotem ekonomicznym, politycznym i militarnym interesów. Nie może zabezpieczyć sobie neutralności i nieżytkowości z chwilą uniesienia się z widowni wojny. Zmieniając gwałtownie szereg pogryki na tej widowni, ponosi za to dalszą odpowiedzialność. Jest związane z faktem wojny i jej biegiem, należy od niej, mimo, że jej nie pragnie. Jeśli przystaje warunki terytorjalne na to pozwalają, staje się terenem zbrojnej interwencji.

I dziś w Rosji znajdują się niewątpliwie żywioły, przeciwnie wszelkiej wogóle interwencji państwa odgrywać się od tego świata, z którym związane było całym spłotem ekonomicznym, politycznym i militarnym interesów. Nie może zabezpieczyć sobie neutralności i nieżytkowości z chwilą uniesienia się z widowni wojny. Zmieniając gwałtownie szereg pogryki na tej widowni, ponosi za to dalszą odpowiedzialność. Jest związane z faktem wojny i jej biegiem, należy od niej, mimo, że jej nie pragnie. Jeśli przystaje warunki terytorjalne na to pozwalają, staje się terenem zbrojnej interwencji.

Silnym również zdaje się być obóz, który wyrywa interwencji koalicyjnej i rozporządza też własnymi środkami wojennymi, wzmocnionymi przynajmniej w tych sil, które walczą o boku koalicyj, jakoteż i tych, które z państwami centralnymi zerwały.

Tak więc w dwóch kierunkach rozlega się wogóle o pomoc. Spełniający prośbę nie są pomna, nie mogą zapomnieć o swych własnych interesach. Interwencja, podlegająca za sobą pewną sumę strat i kosztów, nie może być czynnem idealistycznym, mającym na widoku tylko interesy przagnącego tej pomocy. Na taki polityczny zbytek nie pozwala sobie żadne państwo, a już tembardziej podczas wojny, gdzie życie każdego żołnierza, każdy transport amunicji i każda porcja żywności ma swoje drogocenne znaczenie.

Koalicja jaką interwencja już rozpoczęła. Niemcy zajmują jeszcze postawę wyroku-

PRZEDRUK
Z DZIENNIKA USTAW

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Z dnia 7 lipca 1921.

№ 58.

Pozycja 368.

Rozporządzenie Rady Ministrów

z dnia 9 czerwca 1921 r.

w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności.

Na zasadzie art. 2, 3, 5 i 6 ustawy z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz. Ust. Rz. P. № 85 poz. 464) i art. 1 ustawy z dnia 13 maja 1921 r. (Dz. Ust. Rz. P. № 43 poz. 262) zarządza się, co następuje:

§ 1. Pierwszy powszechny spis ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzony będzie według stanu z dnia 30 września 1921 roku i dotyczyć będzie wszystkich osób przebywających w tym dniu w granicach Rzeczypospolitej Polskiej stale lub chwilowo. Jednocześnie przeprowadzony będzie spis sierot.

W związku ze spisem ludności przeprowadzony będzie spis domów mieszkalnych (tak zamieszkałych, jak i niezamieszkałych), oraz innych budynków, o ile są zamieszkałe, mieszkań, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych i spis zwierząt domowych.

Spisy te będą przeprowadzone według formularzy i instrukcji wydanych przez Główny Urząd Statystyczny.

§ 2. Wszystkie podlegające spisowi osoby, a przede wszystkim głowy gospodarstw rodzinnych oraz osoby, najmuje na swoje imię lokal, obowiązane są udzielać władzom spisowym i ich organom zeznań w zakresie objętym wymienionymi w § 1 formularzami i okazywać na ich żądanie potrzebne do sprawdzenia tych zeznań dokumenty.

Informacji, dotyczących domów, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych oraz zwierząt domowych, obowiązani są dostarczać bezpośredni zarządcy tychże (właściciele, dzierżawcy, administratorzy, kierownicy i t. d.).

W razie nieobecności osób, na których ciąży bezpośredni obowiązek zeznań, przechodzi on na ich zastępców lub domowników.

Zeznania mają być składane, zależnie od bliższych co do tego przepisów instrukcji, bądź ustnie przez udzielanie odpowiedzi na pytania władz spisowych, bądź pisemnie przez wypełnienie doręczonych w tym celu formularzy spisowych.

§ 3. Formularze spisowe będą wypełniane wyłącznie w języku polskim jeżeli formularz jest drukowany tylko w tym języku.

Formularze drukowane, prócz polskiego, w drugim języku mogą być wypełniane w jednym z tych języków.

§ 4. Kto świadomie lub choćby tylko z niedbalstwa poczyni zeznanie nieprawdziwe lub kto mimo wezwania władz spisowych lub ich organów nie udzieli im informacji, wzbrania się wpuścić organa te do mieszkania, budynków gospodarskich lub na swoje pola, kto utrudnia im w jakikolwiek sposób sprawdzenia objętych badaniem okoliczności, o ile czyn ten nie podpada pod surowsze przepisy ustaw karnych, będzie karany grzywną do 600 marek, w razie zaś niemożności ściągnięcia grzywny, aresztem do jednego miesiąca, względnie w razie powtórnego wykroczenia karą podwójną.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Przedruk Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1921 r. w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności (fragment)

APL, Starostwo Powiatowe w Kościanie. sygn. 213

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH.

~~125/124~~
Starosta Śmigół
3-IX-1921

ROZKAZ

Na zasadzie § 15. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1921 roku i porozumienia się z Głównym Urzędem Statystycznym zarządzam przeprowadzenie powszechnego spisu osób wojskowych w armji w myśl zatwierdzonego przezemnie regulaminu.

Minister Spraw Wojskowych:
(—) **SOSNKOWSKI**
Generał-Porucznik.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

**Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych gen. Kazimierza Sosnkowskiego
W sprawie przeprowadzenia spisu powszechnego osób wojskowych.
bez daty**

APL, Starostwo Powiatowe w Śmiglu. sygn. 245

Co nam da spis ludności?

Dnia 30 września r. b. Państwo Polskie przystępuje do wykonania wielkiego zadania: w dniu tym odbędzie się pierwszy powszechny jednodniowy spis ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, w połączeniu ze spisem domów mieszkalnych, mieszkań, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych oraz zwierząt domowych.

Ze przeprowadzenie takiego spisu jest koniecznością, że posiadanie dokładnych informacji w każdej z dziedzin, przezeń objętych, jest niezbędną podstawą wszelkiej działalności państwowej, społecznej, a często i prywatnej — to jest rzecz nazbyt oczywista, aby wymagała udowodnienia. Żałować tylko należy, iż różnorakie przeszkody nie pozwoliły przystąpić do dzieła wcześniej. Dziś bowiem stan rzeczy jest taki, że co do większości spraw tych posiadamy w najlepszym razie jedynie informacje przedwojenne, a to znaczy nieomal tyleż, co zupełny brak wiadomości.

Zacznijmy od spisu ludności, najdonioślejszego i najobszerniejszego.

Przed wojną były spisy ludności w t. b. dzielnicy austriackiej i pruskiej w grudniu roku 1910, w byłej dzielnicy rosyjskiej — w lutym r. 1897 (!). W czasie wojny dokonano spisów w byłej okupacji austriackiej—t. zw. (Generał - Gubernatorstwie Lubelskiem (październik r. 1916), w byłej dzielnicy pruskiej (w grudniu r. 1916 i 1917) oraz, już za rządów polskich, na części ziem kresowych wschodnich (grudzień r. 1919). Te spisy wojenne były zbyt mało dokładne, zbyt mało szczegółowe, aby nas mogły zadowolnić, ponadto odzwierciedlają stosunki, które w bardzo małym jedynie stopniu odpowiadają dzisiejszym. Wszystkie inne materiały, które posiadamy, nie dają nam nic dla głębszego poznania stosunków ludnościowych.

My dziś nie wiemy nawet, ilu mieszkańców liczy Rzeczpospolita. Jeżeli obliczamy ogólną ilość na 27 czy 28 milionów, jest to zapewne zbliżone do prawdy. Jeżeli przejdziemy do poszczególnych dzielnic, to możemy powiedzieć, iż ludność byłej dzielnicy pruskiej mimo wojny wzrastała dość normalnie, ludność Kongresówki i Małopolski ucierpiała mniej lub więcej znacznie, wschodnia Małopolska oraz kresy wschodnie byłej dzielnicy rosyjskiej uległy wyludnieniu, nieraz w sposób katastrofalny; z braku mieszkań wnioskujemy, iż ludność wielu miast wzrosła znacznie; domyślamy się, iż łódzki okrąg przemysłowy wyludnił się i t. d. Są to wszystko domysły, przypuszczenia mniej lub więcej prawdopodobne. W jakim stopniu przypuszczenia odpowiadają rzeczywistości, jak się ukształtowały stosunki w szczegółach, co do których nie możemy smuć nawet domysłów — wykaże dopiero spis.

Lecz spis nie ogranicza się do stwierdzenia liczby ludności. Nie dość jest określić ogólną ilość i rozmieszczenie terytorjalne ludności państwa; należy ponadto scharakteryzować tę ludność możliwie wszechstronnie. Istotnie, kwestionariusz zawiera, jeśli pominąć rubryki co do imienia i nazwiska, które służą tylko dla kontroli — aż 28 pytań, nie licząc pytań dodatkowych.

Z tych pytań niektóre posiadają znaczenie może doniosłe, lecz ograniczone specjalnymi warunkami chwili. Do takich pytań możnaby zaliczyć, np., dotyczące posiadania obywatelstwa państwowego polskiego, albo pytania co do sierot, zawarte w specjalnym formularzu dodatkowym. Przeprowadzenie dokładnego spisu sierot uwarunkowane jest zwłaszcza potrzebą zaopatrzenia sierot wojennych, lecz luźno tylko wiąże się ze sprawą spisu jako całości. Ograniczone—choć w chwili obecnej ważne — znaczenie mają również

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Broszura Głównego Urzędu Statystycznego
Co nam da spis ludności? (fragment)

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 331

Pierwszy spis ludności w Polsce.

Najważniejsze wiadomości o przyszłym spisie
z dnia 30-go września 1921 roku.

Podał

Dr. Marcin Nadobnik.

POZNAŃ 1921.
NAKŁADEM MINISTERSTWA B. DZIELNICY PRUSKIEJ.
CZCIONKAMI DRUKARNI DZIENNIKA POZNAŃSKIEGO.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

**Broszura *Pierwszy spis ludności w Polsce.*
Najważniejsze wiadomości o przyszłym spisie z dnia
*30-go września 1921 roku (strona tytułowa)***

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 331

S. S. Kowoskov
Smigiel

Nr. *1581*

Wzięto dn. *29* / *8* 19*21*

godz. *20* min. *40* przed poł. / *popoł.*

z *Smigiel* przez *Smigiel*

Urząd *Smigiel* Przewód nr. *1600*

Telegram z *Poznań* *16* sł., z dn. *29* / *8* o godz. *18* min. *10* przed poł. / *popoł.*

*Sta zjazd referentów
spisowych powiatowego wreszcie dochodzą
Komisarzy Województwa. Prosi wystąpić
kolejnego referenta
Kosowowa*

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

**Telegram Wojewody Poznańskiego do
Starostwa Powiatowego w Śmiglu
w sprawie wysłania referenta
spisowego na zjazd do Poznania,
Poznań, 29 sierpnia 1921 r.**

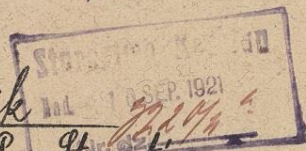
**APL, Starostwo Powiatowe w Śmiglu.
sygn. 245**

Wojewoda Poznański
L. dz. 9402/21 I B.

Poznań, dnia 6 września 1921

Okólnik
do wszystkich S. S. Starostów

Celem ułatwienia komisarom spisowym zadania, należałoby się w Tygodnikach Powiatowych umieścić krótka informacja o znaczeniu spisu ludności.

Do tego możnaby użyć skróconie sformułowanej odzewy „Co nam da spis ludności?” a mianowicie pierwszą część i końcówkę zaczynającą się od słów „Jak wielkie itd...” z dołączeniem na końcu sformułowań 1, § 4 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9. 6. 21 r. w sprawie powszechnego spisu ludności (Dziennik Ustaw Nr. 53, poz. 368) dotyczącego zagrożeń gęsiowca.

Proszę S. S. Starostów, aby spowodowali ogłoszenie takiej informacji w następnym numerze Tygodnika Powiatowego.

~~Wzrost...~~
~~...~~
~~...~~
L. pol.
Kuroczyński

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Okólnik Wojewody Poznańskiego do starostów w sprawie umieszczania w lokalnych tygodnikach powiatowych informacji i wyjaśnień dotyczących spisu ludności, Poznań 6 września 1921 r.

APL, Starostwo Powiatowe w Kościanie. sygn. 213

Poznań, dnia 13 września 1921 r.

dz. 5a II 762/21.

23

Okólnik

w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności.

Do

*PP. Wojewodów i Starostów podległych Ministerstwu
b. Dzielnicy Pruskiej oraz Prezydentów miast Poznania,
Bydgoszczy, Torunia i Grudziądza.*

Ponieważ termin pierwszego powszechnego spisu ludności już niedaleki, przeto PP. Starostowie i Prezydenci miast zechcą osobiście zająć się jak najgorliwiej ważną tą sprawą, by spis tak pod względem merytorycznym jak i co do technicznego przeprowadzenia dokonany został jak najdoskonalej. Należyty nadzór nad organizacją i samem przeprowadzeniem spisu jest tem konieczniejszy, ponieważ zakres badanych przy spisie przedmiotów jest dość obszerny, ilość formularzy i instrukcyj spisowych znaczna, a władze spisowe czyli zarządy gminne i dominjalne bez pomocy Starostw prawdopodobnie nie zawsze będą mogły nałożonym na nie obowiązkom podołać. Gdyby zaś spis w jakiejś gminie lub powiecie odbył się niedbale, zasły znaczne opuszczenia i otrzymane wyniki nie odpowiadały rzeczywistości, to akcja spisowa będzie musiała być przeprowadzona ponownie a winni zostaną pociągnięci do odpowiedzialności. W naszej dzielnicy, gdzie spisy nie są nowością, powinno liczenie ludności odbyć się bez zarzutu, sprawnie i w oznaczonych terminach, a tem samem tak władze jak i społeczeństwo dadzą dowód, że potrafią przeprowadzić tak ważne dzieło kulturalne, jakiem bez wątpienia jest rejestracja wszystkich mieszkańców.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

**Okólnik Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej
w sprawie przeprowadzenia
powszechnego spisu ludności (fragment),
Poznań. 13 września 1921 r.**

**APL, Starostwo Powiatowe w Koscianie,
sygn. 213**

Oređownik Pow. Leszczyńskiego

Organ urzędowy dla powiatu oraz dla miast Leszna, Rydzyny, Osieczny i Świącichowy.

(-) Nakładem i drukiem „Drukarni Leszczyńskiej” Sp. zap. z ogr. odp. w Lesznie. (-)

Odpowiedzialny: Za dział urzędowy Urząd Ziemiański w Lesznie. Za dział nieurzędowy Leon Trzebiński w Lesznie. - Tel. nr. 61

Nr. 41.

Leszno, dnia 17. września 1921.

Rek. II.

Informacje o znaczeniu spisu ludności.

Dnia 30. września rb. Państwo Polskie przystępuje do wykonania wielkiego zadania w dniu tym odbedzie się pierwszy powszechny jednodniowy spis ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, w połączeniu ze spisem domów mieszkalnych, mieszkań, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych oraz zwierząt domowych.

Ze przeprowadzenie takiego spisu jest koniecznością, że posiadanie dokładnych informacji w każdej z dziedzin, przezeń objętych, jest niezbędną podstawą wszelkiej działalności państwowej, społecznej, a często i prywatnej, to jest rzecz nazbyt oczywista, aby wymagała udowodnienia. Załować tylko należy, iż różnorakie przeszkody nie pozwoliły przystąpić do dzieła wcześniej. Dziś bowiem stan rzeczy jest taki, że co do większości spraw tych posiadamy w najlepszym razie jedynie informacje przedwojenne, a to znaczy nieomal tyleż, co zupełny brak wiadomości.

Tak wielkie i skomplikowane dochodzenie, jakie obecnie podejmujemy, nie może być przeprowadzone bez czynnego udziału społeczeństwa. Ten współudział wyrazić się powinien przede wszystkim w dostarczeniu wielkiej ilości komisarzy spisowych, na których barki spadnie cały prawie ciężar bezpośredniego zbierania danych i wypełnienia kwestionariuszy. Ale nie dość natem. Chodzi o to, aby stworzyć w społeczeństwie odpowiedni nastrój: świadomość, że chodzi o cele doniosłe pod każdym względem, że informacje winne być ścisłe.

W społeczeństwach, w których takie i podobne spisy odbywają się oddawna i stale, nie potrzeba tych rzeczy specjalnie podkreślać. U nas często nastrożać się będą rozliczne trudności, wywołane bądź przez brak należytego zrozumienia znaczenia spisu, bądź przez powstanie różnego rodzaju pogłosek i przypuszczeń, które mogłyby poważnie obniżyć wartość udzielanych przez ludność informacji. Zwłaszcza mogłyby zrodzić się przypuszczenia, iż z wyniku zeznań składanych przy spisie może powstać szkoda materialna dla zeznającego (podwyżka podatku, rekwiizycje i t. d.).

Ustawy i rozporządzenia są w tym względzie zupełnie jasne. Art. 4 zasadniczej Ustawy z dnia 21. października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej: „zeznania (statystyczne) mogą być używane tylko do celów statystycznych i nie mogą być udzielane władzom policyjnym, ani też osobom prywatnym w innym celu”. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9. czerwca 1921 r. w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności do słów powyższych dodaje jeszcze (§ 7): „w szczególności zaś nie mogą być podstawą do nakładania podatków, przeprowadzenia rekwiizycji lub wytaczania dochodzeń sądowych lub administracyjnych”.

Znaczy to, iż każde zeznanie indywidualne jest i pozostaje tajemnicą: że rezultaty dochodzeń mogą być ogłoszone jedynie w postaci tablic statystycznych, w których informacje co do poszczególnych jednostek giną w ogólnej masie.

Zadanie jest ważne i trudne: każda świadoma jednostka winna czuć się współodpowiedzialną za rezultaty spisu i w miarę możności przyczynić się do jego pomyślnego przeprowadzenia.

Kto świadomie lub choćby tylko z niedbalstwa poczyni zeznanie nieprawdziwe lub kto mimo wezwania władz spisowych lub ich organów nie udzieli im informacji, wzbrania się wpuścić organa te do mieszkania, budynków gospodarskich lub na swoje pola, kto utrudnia im w jakikolwiek sposób sprawdzenia objętych badaniem okoliczności, o ile czyn ten nie podpada pod surowsze przepisy ustaw karnych, będzie karany grzywną do 600 mk., w razie zaś niemożności ściągnięcia grzywny, aresztem do jednego miesiąca, względnie w razie powtórnego wykroczenia karą podwójną.

Leszno, dnia 12. 9. 1921.

Sobeski, Starosta.

Ogłoszenie.

W ostatnim czasie stwierdzono, że pracodawcy nie stosują się do rozporządzenia Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej z dnia 6. 7. 1921 r. umieszczonego w Oređowniku Powiatowym w 1920 r. nr. 9.

Podług tego rozporządzenia przyjmować wolno wszystkich pracowników i pracowniczki, chociaż na krótki czas, li tylko za pośrednictwem biura pośrednictwa pracy.

Osoby, które dotychczas do powyższego rozporządzenia się nie zastosowały i nadal nie przestrzegają, tego podam Ministerstwu byleż dzielnicy pruskiej celem ukarania.

Panom burmistrzom, komisarzom, policji państwowej oraz sołtysom zwracam na owe rozporządzenie uwagę i proszę winnych bezzwłocznie podać do Państwowego Urzędu Pośrednictwa Pracy, ulica Wolności 16, parter, nr. telef. 72. Godziny przyjęć codziennie prócz niedziel i świąt od godziny 9—4.

Leszno, dnia 12. 9. 1921 r.

(-) Widziński,

Kierownik Państwowego Urzędu Pośrednictwa Pracy

Powyzsze podaje do wiadomości.

Leszno, dnia 12. 9. 1921. Sobeski, Starosta.

Rozporządzenie policyjno-weterynaryjne.

Dla ochrony przeciwko zarazie płucnej bydła rogatego rozporządza się na mocy § 18 i n. p. ustawy o chorobach zaraźliwych zwierząt z dnia 26. czerwca 1909 r. co następuje:

§ 1.

Przepisy dotyczące środków ochronnych i zapobiegawczych dla zagrody zapowietrzzonej wydaje starostwo lub policja miejscowa.

§ 2.

Dominium — Dwór Potrzebowo należy do ścisłego obwođu obserwacyjnego.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Informacja o znaczeniu spisu ludności, Leszno, 12 września 1921 r.
APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 331

Wykaz powiatowy

Pierwszy, powszechny jednodniowy spis ludności, zwierząt domowych oraz gospodarstw rolnych, ogrodowych, leśnych z dnia 30 września 1921 roku.

Powiat *Leszczyński*

Liczba okręgów spisowych w powiecie.

- Ilość składowych:
1. Arkuszy spisowych (form. A) *108*
  2. Dodatki głównych
  3. Dodatki rolniczych
  4. Formularze siarochów (form. G)
  5. Arkuszy dla miejscow. (form. B)
  6. Spisów budynków (C)
  7. Arkuszy dla sierotom. (form. C¹) *15*
  8. Arkuszy dla sierotom. (form. C²)
  9. Arkuszy okręgowych (form. D¹) *15*
  10. Arkuszy okręgowych (form. D²)
  11. Arkuszy zbiorowych dla gmin podziałowych (form. K) *11*

N. N. kolumny gminy	NAZWA GMINY miasteczka lub wiejskiej względnie obszaru dworskiego	Ilość okrę- gów spisow- ych	Ilość nru- cho- mości	Ilość budynków	Ilość zamiesz- kałych miesz- kań	Ilość gospodarstw					Ilość ludności obecnej (bez chwilowo nieobecnych)			Z ogółu osób obecnej ludności jest m. in. osób niepełno- letnie, palące, mężczyzn i kobiet razem	ILOŚĆ OGÓLNA ZWIERZĄT DOMOWYCH				Ogólny obszar gruntów, wykazanych w arkuszach spisowych (form. A)			
						a	b	c	Razem	Mę- czyzn	Kobiet	Razem	Koni		Bydła ruga- tego	Owiec	Trze- dy chwie- ne					
Zestawienie																						
1	<i>Leszno</i>	<i>35</i>	<i>1163</i>	<i>168</i>	<i>44</i>	<i>3879</i>	<i>3146</i>	<i>51</i>	<i>380</i>	<i>4077</i>	<i>7432</i>	<i>8977</i>	<i>16579</i>	<i>12639</i>	<i>259</i>	<i>324</i>	<i>488</i>	<i>28</i>	<i>1911</i>	<i>21057</i>	<i>72</i>	
2	<i>Wieruszka</i>	<i>4</i>	<i>232</i>	<i>326</i>	<i>-</i>	<i>369</i>	<i>361</i>	<i>2</i>	<i>24</i>	<i>387</i>	<i>777</i>	<i>824</i>	<i>1524</i>	<i>1290</i>	<i>2</i>	<i>130</i>	<i>325</i>	<i>11</i>	<i>612</i>	<i>2165</i>	<i>45</i>	
3	<i>Żelazowa</i>	<i>4</i>	<i>192</i>	<i>182</i>	<i>1</i>	<i>699</i>	<i>271</i>	<i>1</i>	<i>33</i>	<i>315</i>	<i>573</i>	<i>645</i>	<i>1128</i>	<i>679</i>	<i>3</i>	<i>102</i>	<i>420</i>	<i>16</i>	<i>272</i>	<i>3132</i>	<i>45</i>	
4	<i>Leszczynów</i>	<i>2</i>	<i>23</i>	<i>230</i>	<i>-</i>	<i>378</i>	<i>263</i>	<i>-</i>	<i>52</i>	<i>275</i>	<i>538</i>	<i>725</i>	<i>1325</i>	<i>428</i>	<i>10</i>	<i>269</i>	<i>1113</i>	<i>6</i>	<i>926</i>	<i>6658</i>	<i>62</i>	
			<i>45</i>	<i>1637</i>	<i>1792</i>	<i>42</i>	<i>5205</i>	<i>4541</i>	<i>54</i>	<i>489</i>	<i>5084</i>	<i>9483</i>	<i>11154</i>	<i>10637</i>	<i>274</i>	<i>825</i>	<i>1476</i>	<i>121</i>	<i>5466</i>	<i>32947</i>	<i>51</i>	
5	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>9</i>	<i>9</i>	<i>-</i>	<i>16</i>	<i>40</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>11</i>	<i>35</i>	<i>26</i>	<i>61</i>	<i>57</i>	<i>-</i>	<i>16</i>	<i>39</i>	<i>4</i>	<i>39</i>	<i>378</i>	<i>-</i>	
6	<i>Leszno</i>	<i>1</i>	<i>54</i>	<i>58</i>	<i>-</i>	<i>56</i>	<i>56</i>	<i>-</i>	<i>56</i>	<i>148</i>	<i>161</i>	<i>309</i>	<i>288</i>	<i>-</i>	<i>42</i>	<i>132</i>	<i>877</i>	<i>-</i>	<i>732</i>	<i>732</i>	<i>15</i>	
7	<i>Staw</i>	<i>4</i>	<i>41</i>	<i>41</i>	<i>-</i>	<i>48</i>	<i>44</i>	<i>-</i>	<i>4</i>	<i>48</i>	<i>151</i>	<i>166</i>	<i>317</i>	<i>182</i>	<i>-</i>	<i>129</i>	<i>449</i>	<i>65</i>	<i>381</i>	<i>4022</i>	<i>90</i>	
8	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>31</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>31</i>	<i>63</i>	<i>700</i>	<i>177</i>	<i>171</i>	<i>-</i>	<i>24</i>	<i>30</i>	<i>70</i>	<i>561</i>	<i>90</i>	<i>-</i>	
9	<i>Żelazna</i>	<i>3</i>	<i>257</i>	<i>257</i>	<i>-</i>	<i>787</i>	<i>274</i>	<i>-</i>	<i>27</i>	<i>301</i>	<i>729</i>	<i>871</i>	<i>1608</i>	<i>1607</i>	<i>5</i>	<i>164</i>	<i>817</i>	<i>12</i>	<i>561</i>	<i>5982</i>	<i>-</i>	
10	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>144</i>	<i>144</i>	<i>-</i>	<i>167</i>	<i>155</i>	<i>1</i>	<i>12</i>	<i>168</i>	<i>463</i>	<i>571</i>	<i>974</i>	<i>970</i>	<i>2</i>	<i>138</i>	<i>283</i>	<i>45</i>	<i>498</i>	<i>4654</i>	<i>91</i>	
11	<i>Żelazna</i>	<i>2</i>	<i>111</i>	<i>111</i>	<i>-</i>	<i>123</i>	<i>122</i>	<i>-</i>	<i>3</i>	<i>125</i>	<i>260</i>	<i>370</i>	<i>570</i>	<i>152</i>	<i>-</i>	<i>114</i>	<i>288</i>	<i>-</i>	<i>306</i>	<i>2529</i>	<i>150</i>	
12	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>61</i>	<i>61</i>	<i>-</i>	<i>72</i>	<i>65</i>	<i>6</i>	<i>16</i>	<i>87</i>	<i>147</i>	<i>181</i>	<i>298</i>	<i>53</i>	<i>1</i>	<i>37</i>	<i>449</i>	<i>1</i>	<i>120</i>	<i>1024</i>	<i>16</i>	
13	<i>Staw</i>	<i>1</i>	<i>63</i>	<i>63</i>	<i>-</i>	<i>121</i>	<i>129</i>	<i>-</i>	<i>164</i>	<i>293</i>	<i>132</i>	<i>161</i>	<i>293</i>	<i>54</i>	<i>2</i>	<i>64</i>	<i>289</i>	<i>-</i>	<i>1244</i>	<i>2444</i>	<i>135</i>	
14	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>8</i>	<i>10</i>	<i>-</i>	<i>10</i>	<i>25</i>	<i>29</i>	<i>54</i>	<i>54</i>	<i>-</i>	<i>11</i>	<i>33</i>	<i>-</i>	<i>35</i>	<i>374</i>	<i>-</i>		
15	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>38</i>	<i>38</i>	<i>-</i>	<i>42</i>	<i>41</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>42</i>	<i>130</i>	<i>141</i>	<i>271</i>	<i>264</i>	<i>2</i>	<i>61</i>	<i>173</i>	<i>7</i>	<i>171</i>	<i>1073</i>	<i>-</i>	
16	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>-</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>16</i>	<i>50</i>	<i>56</i>	<i>106</i>	<i>99</i>	<i>1</i>	<i>25</i>	<i>94</i>	<i>-</i>	<i>46</i>	<i>620</i>	<i>77</i>	
17	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>18</i>	<i>18</i>	<i>-</i>	<i>30</i>	<i>20</i>	<i>-</i>	<i>20</i>	<i>43</i>	<i>71</i>	<i>114</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>37</i>	<i>112</i>	<i>12</i>	<i>101</i>	<i>755</i>	<i>20</i>		
18	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>20</i>	<i>20</i>	<i>78</i>	<i>63</i>	<i>22</i>	<i>-</i>	<i>4</i>	<i>26</i>	<i>60</i>	<i>74</i>	<i>134</i>	<i>134</i>	<i>1</i>	<i>20</i>	<i>51</i>	<i>13</i>	<i>120</i>	<i>475</i>	<i>93</i>	
19	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>38</i>	<i>38</i>	<i>-</i>	<i>44</i>	<i>43</i>	<i>-</i>	<i>2</i>	<i>45</i>	<i>104</i>	<i>131</i>	<i>235</i>	<i>173</i>	<i>1</i>	<i>14</i>	<i>72</i>	<i>6</i>	<i>88</i>	<i>329</i>	<i>30</i>	
20	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>147</i>	<i>51</i>	<i>-</i>	<i>147</i>	<i>52</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>53</i>	<i>141</i>	<i>176</i>	<i>317</i>	<i>120</i>	<i>1</i>	<i>41</i>	<i>205</i>	<i>7</i>	<i>231</i>	<i>1029</i>	<i>135</i>	
21	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>51</i>	<i>51</i>	<i>-</i>	<i>75</i>	<i>71</i>	<i>-</i>	<i>4</i>	<i>75</i>	<i>191</i>	<i>229</i>	<i>430</i>	<i>223</i>	<i>1</i>	<i>93</i>	<i>426</i>	<i>46</i>	<i>272</i>	<i>3570</i>	<i>-</i>	
22	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>34</i>	<i>13</i>	<i>-</i>	<i>15</i>	<i>13</i>	<i>-</i>	<i>7</i>	<i>20</i>	<i>30</i>	<i>41</i>	<i>71</i>	<i>38</i>	<i>-</i>	<i>18</i>	<i>66</i>	<i>2</i>	<i>59</i>	<i>437</i>	<i>125</i>	
23	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>88</i>	<i>88</i>	<i>-</i>	<i>95</i>	<i>95</i>	<i>-</i>	<i>2</i>	<i>97</i>	<i>222</i>	<i>319</i>	<i>541</i>	<i>533</i>	<i>5</i>	<i>78</i>	<i>128</i>	<i>40</i>	<i>302</i>	<i>2481</i>	<i>22</i>	
24	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>24</i>	<i>24</i>	<i>-</i>	<i>31</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>30</i>	<i>78</i>	<i>83</i>	<i>161</i>	<i>157</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>29</i>	<i>103</i>	<i>-</i>	<i>88</i>	<i>574</i>	<i>-</i>	
25	<i>Żelazna</i>	<i>1</i>	<i>39</i>	<i>39</i>	<i>-</i>	<i>49</i>	<i>37</i>	<i>-</i>	<i>13</i>	<i>50</i>	<i>99</i>	<i>120</i>	<i>219</i>	<i>84</i>	<i>2</i>	<i>50</i>	<i>211</i>	<i>8</i>	<i>121</i>	<i>1544</i>	<i>212</i>	
			<i>24</i>	<i>1294</i>	<i>1174</i>	<i>10</i>	<i>2035</i>	<i>1334</i>	<i>8</i>	<i>262</i>	<i>1604</i>	<i>3317</i>	<i>3332</i>	<i>7246</i>	<i>5649</i>	<i>24</i>	<i>168</i>	<i>516</i>	<i>125</i>	<i>622</i>	<i>32970</i>	<i>81</i>

dnia październik 1921 r.

Leszczynów

<i>Żelazna</i>	<i>45</i>	<i>1657</i>	<i>1712</i>	<i>42</i>	<i>5205</i>	<i>4541</i>	<i>54</i>	<i>489</i>	<i>5084</i>	<i>9483</i>	<i>11154</i>	<i>10637</i>	<i>15019</i>	<i>274</i>	<i>825</i>	<i>1476</i>	<i>121</i>	<i>5466</i>	<i>32947</i>	<i>51</i>	
<i>Żelazna</i>	<i>89</i>	<i>3986</i>	<i>3973</i>	<i>56</i>	<i>5922</i>	<i>44</i>	<i>12</i>	<i>594</i>	<i>5022</i>	<i>10891</i>	<i>12673</i>	<i>23504</i>	<i>15617</i>	<i>70</i>	<i>404</i>	<i>73159</i>	<i>126</i>	<i>888</i>	<i>9113</i>	<i>50</i>	<i>135</i>
<i>Żelazna</i>	<i>58</i>	<i>604</i>	<i>639</i>	<i>37</i>	<i>2304</i>	<i>79</i>	<i>4</i>	<i>420</i>	<i>2398</i>	<i>4577</i>	<i>5717</i>	<i>10234</i>	<i>8952</i>	<i>41</i>	<i>2313</i>	<i>7606</i>	<i>44</i>	<i>5572</i>	<i>34081</i>	<i>23</i>	
<i>Żelazna</i>	<i>192</i>	<i>6247</i>	<i>6254</i>	<i>129</i>	<i>13237</i>	<i>119</i>	<i>70</i>	<i>1503</i>	<i>12514</i>	<i>24951</i>	<i>29484</i>	<i>54435</i>	<i>39538</i>	<i>391</i>	<i>714</i>	<i>207333</i>	<i>5702</i>	<i>2173</i>	<i>278379</i>	<i>27</i>	

*Leszczynów dnia 3. 12. 21
Kawata*

Wypełniony arkusz spisowy dla powiatu leszczyńskiego, Leszno, 3 grudnia 1921 r. (pierwsza strona i ostatnia z zestawieniem ogólnym)

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 331

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Dane dotyczące ludności powiatu leszczyńskiego na podstawie Spisu Powszechnego Ludności z 1921 r.

Powiat leszczyński liczył 54 435 mieszkańców (24 951 mężczyzn i 29 484 kobiet), w tym 39 588 Polaków (63 %) oraz 14 847 Niemców i Żydów (37 %). Najwięcej osób mieszkało w gminach wiejskich – 23 504, a w obszarach dworskich 10 294 osoby. W miastach mieszkało 20 637 osób (16 590 w Lesznie, 1524 w Osiecznej, 1325 w Święciechowie i 1198 w Rydzynie). Procentowo najwięcej ludności polskiej mieszkało w gminach wiejskich i obszarach dworskich – 24 569 osób (73 %), a ludności niemieckiej było 9 229 osób (27 % ogółu). W miastach powiatu leszczyńskiego sytuacja ludnościowa wyglądała następująco: w Lesznie mieszkało 12 629 Polaków (77%) i 23 % Niemców, w Osiecznej mieszkało 1292 Polaków (85 % ogółu mieszkańców), w Rydzynie mieszkało tylko 670 Polaków (56 % ogółu ludności). Jedynym miastem powiatu leszczyńskiego, w którym przeważała ludność niemiecka była Święciechowa. Mieszkało w niej tylko 428 Polaków (niespełna 33 %) i aż 897 Niemców (ponad 67 %).

*Liczba ludności polskiej i niemieckiej w powiecie leszczyńskim według danych
Powszechnego Spisu Ludności z września 1921 r.*

Jednostka administracyjna	Liczba Polaków	Liczba Niemców (w tym Żydów)	Ogółem
Miasto Leszno	12 629 (76 %)	3961 (24 %)	16 590
Miasto Osieczna	1292 (85%)	232 (15 %)	1524
Miasto Rydzyna	670 (56 %)	528 (44 %)	1198
Miasto Świąciechowa	428 (33 %)	897 (67 %)	1325
Gminy wiejskie	15617 (66,4%)	7887 (33,6 %)	23 504
Obszary dworskie	8952 (87 %)	1342 (13%)	10 294
Razem:	39 588	14 847	54 435

FORMULARZ DLA SIEROT.

Wypełnić osobno dla każdej sieroty lub półsieroty w wieku do lat 16 włącznie)

powiat Kościan Okręg spisowy № 1
gmina Kościan Ulica ul. Gostyńska 18
miejscowość (nazwa i charakter) Kościan № domu 18

Dane, dotyczące sieroty.

- Imię i nazwisko sieroty Jan Michalak
- Płeć męska (*), żeńska (*)
- Data urodzenia: a) dzień 12.
b) miesiąc 2.
c) rok 1911
- Miejsce urodzenia: a) gmina lub miasto Kościan
b) powiat (gubernia) Kościan
- Wyznanie rymsko-katolickie
- Obecne obywatelstwo państwowe polskie
- Język ojczysty polski
- Stale miejsce pobytu: a) gmina Kościan
b) powiat Kościan
- Czy jest dzieckiem ślubnym (*), czy nieslubnym (*).
- Czy uczęszcza obecnie do szkoły lub ukończył szkołę? (nazwa i rodzaj szkoły) tak
do Katolickiej szkoły parafialnej
- Czy sierota posiada majątek osobisty i jaki? nie
- Czy ma pracę zarobkową i jaką? -
- Czy sierota posiada rodzeństwo? (tak lub nie) tak
- Wskazać dokładnie imiona oraz wiek rodzeństwa:
Maryanna - 8 lat

Dane, dotyczące rodziców i opiekunów.

- Imię i nazwisko ojca Stanisław Michalak
- Zawód ojca rolnik
- Data śmierci ojca: a) dzień 12. 1
b) miesiąc 10.
c) rok 1914
- Czy ojciec zginął skutkiem działań wojennych? tak
- Ostatnie miejsce stałego pobytu ojca Kościan
- Imię i nazwisko matki Janina Michalak
- Zawód matki rolniczka
- Data śmierci matki: a) dzień matka
b) miesiąc żyje
c) rok żyje
- Ostatnie miejsce stałego pobytu matki -
- Imię, nazwisko i dokładny adres opiekuna matka
jest opiekunką
- Zawód opiekuna -
- Z jakich funduszków utrzymuje sierotę matka
połowa renty wojennej

*) Wyrazy odpowiednie podkreślić.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Na osobnych formularzach spisywano dane dotyczące sierot i półsierot.

APL, Starostwo Powiatowe w Kościanie. sygn. 213

Poznań, dnia 15 października 1921 r.

.5a II 1541/21.

Okólnik

w sprawie przeprowadzenia powszechnego
spisu ludności.

Do

PP. Wojewodów i Starostów podległych Ministerstwu b. dzielnicy pruskiej
oraz Prezydentów miast Poznania, Bydgoszczy, Torunia i Grudziądza.

Przypominam bezwzględną konieczność zachowania podanych w „Instrukcji dla
władz b. dzielnicy pruskiej biorących udział w przeprowadzeniu powszechnego spisu
ludności“ terminów i zarządzeń.

I. PP. Starostowie:

1. ściągają od władz spisowych wszystkie materiały spisowe do **20 października najpóźniej**, stosując wobec opornych właściwe środki przymusowe;
2. sporządzą natychmiast po otrzymaniu materiałów spisowych wykazy powiatowe (formularz F.) i prześlą je w jednym egzemplarzu **najpóźniej do 24 października** Głównemu Urzędowi Statystycznemu oraz doniosą równocześnie o tem PP. Wojewodom z powołaniem się na niniejszy okólnik;
3. prześlą **najpóźniej do 1 listopada b. r.** cały materiał spisowy z drugimi wykazami powiatowymi Głównemu Urzędowi Statystycznemu.

II. PP. Wojewodowie:

- a) zarządzą sporządzenie arkuszy zbiorczych dla doniesień Starostów przedkładanych według I. p. 2;
- b) prześlą je Ministerstwu najpóźniej **do 28 października** i
- c) pociągną do odpowiedzialności PP. Starostów etc., którzy nie wykonają poleceń pod 2.

Za Ministra
Boening
Dyrektor Departamentu.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

**Okólnik Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej w sprawie
przeprowadzenia powszechnego spisu ludności
(terminy przekazania formularzy spisowych),
Poznań. 15 października 1921 r.**

APL, Starostwo Powiatowe w Kościanie, sygn. 213

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 2 września 1931 r.

w sprawie przeprowadzenia drugiego powszechnego spisu ludności.

Na podstawie art. 2, 3 i 5 ustawy z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz. U. R. P. Nr. 85, poz. 464) w brzmieniu ustalonem ustawą z dnia 1 czerwca 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 60, poz. 436) zarządza się co następuje:

§ 1. Drugi powszechny spis ludności Rzeczypospolitej Polskiej odbędzie się dnia 9 grudnia 1931 r. Miarodajnym momentem spisu jest północ z dnia 8 na 9 grudnia 1931 r.

§ 2. Spis dotyczyć będzie wszystkich osób zamieszkałych w granicach Rzeczypospolitej bez względu na to, czy będą w dniu spisu obecne czy też czasowo nieobecne w miejscu swego zwykłego zamieszkania, jak również osób, które w dniu spisu przebywają w Polsce czasowo, to jest osób zamieszkałych poza granicami Rzeczypospolitej.

W związku z spisem ludności przeprowadzony będzie spis zawodów, spis budynków mieszkalnych (tak zamieszkałych jak niezamieszkałych) i innych budynków, o ile są zamieszkałe, oraz nieruchomości, na których się budynki te znajdują, wreszcie spis mieszkań i spis miejscowości.

Spisy te będą przeprowadzone według formularzy i instrukcji wydanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

Ponadto dla roczników 1918 — 1931 zostanie podczas spisu sporządzony odpis odnośnych danych z formularzy spisowych dla celów administracji szkolnej, w zakresie ustalonym przez Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 3. Osoby podlegające spisowi są obowiązane do złożenia przed organami spisowymi zeznań w zakresie objętym urzędowymi formularzami, jak również do okazania na żądanie tych organów dokumentów, niezbędnych do sprawdzenia ich zeznań.

Nadto mają obowiązek złożenia zeznań:

a) właściciel i zarządca domu — co do budynków i mieszkań, znajdujących się w tej nieruchomości, oraz co do osób w nich zamieszkałych względnie obecnych;

b) osoba zajmująca lub wynajmująca na swoje imię mieszkanie, głowa gospodarstwa domowego oraz domownicy — co do mieszkania zajmowanego

przez siebie oraz co do osób w niem zamieszkałych względnie obecnych.

Zeznania mają być składane, zależnie od bliższych co do tego przepisów instrukcji, bądź ustnie przez udzielanie odpowiedzi na pytania organów spisowych, bądź pisemnie przez wypełnienie doręczonych w tym celu formularzy spisowych.

§ 4. Zeznania winny być ścisłe, zupełne, zgodne z prawdą i złożone na formularzach urzędowych.

§ 5. Formularze spisowe będą wypełniane wyłącznie w języku polskim, jeżeli formularz jest drukowany tylko w tym języku.

Formularze drukowane, prócz polskiego, w drugim języku mogą być wypełniane w jednym z tych języków.

§ 6. Władzami spisowymi na całym obszarze Rzeczypospolitej są władze powiatowe administracji ogólnej.

W miastach Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Krakowie, Lwowie i Wilnie — władzami spisowymi są n. agistaty miast.

Minister Spraw Wewnętrznych może przekazać przeprowadzenie spisu również magistratom innych miast, które będą w tym wypadku posiadały prawa władzy spisowej.

Władze spisowe przeprowadzają spis pod nadzorem wojewodów, którzy powołują dla prowadzenia prac spisowych wojewódzkich komisarzy spisowych.

Wyjątek stanowią władze spisowe (magistraty) miast: Warszawy, Łodzi, Poznania, Krakowa, Lwowa i Wilna, które przeprowadzają spis pod bezpośrednim nadzorem Głównego Urzędu Statystycznego.

§ 7. Władze spisowe mianują dla przeprowadzenia spisu komisarzy spisowych, jak również naczelnych i starszych komisarzy spisowych, doręczając im urzędowe legitymacje.

Wszyscy komisarze spisowi w czasie wykonywania czynności spisowych stoją pod prawną ochroną przysługującą urzędnikom państwowym.

Komisarze spisowi oraz naczelnicy i starsi komisarze spisowi, pełniący swoje czynności jako honorową funkcję obywatelską otrzymują odznaki ho-

norowe „Za ofiarą pracę”, nadawane wraz z odpo-
wiedniami zaświadczeniami. Odznaki te mogą być
nadawane również innym osobom prywatnym i funk-
cjonariuszom publicznym, którzy wezmą udział w ak-
cji spisowej.

Jeżeli komisarzami spisowymi są nauczyciele
lub funkcjonariusze w czynnej służbie państwowej
lub samorządowej, władze przełożone są obowiązane
udzielić im urlopu na czas konieczny dla załatwie-
nia czynności spisowych.

§ 8. W budynkach wojskowych spis ludności
zarówno cywilnej jak wojskowej przeprowadzony bę-
dzie przez komisarzy spisowych, mianowanych przez
miejscową komendę garnizonu w porozumieniu z
miejscową władzą spisową.

Mianowani w ten sposób komisarze spisowi
wojskowi otrzymują formularze spisowe, instrukcje
oraz wskazówki w sprawach spisu od miejscowej
władzy spisowej, działającej w porozumieniu z miej-
scową komendą garnizonu.

Wypełnione formularze spisowe dostarczą wojs-
kowi komisarze miejscowej władzy spisowej, która
je kontroluje i ewentualnie zwraca do uzupełnienia.

§ 9. W celu wykonania prac przygotowaw-
czych, rozwinięcia propagandy spisowej, wyszukania
oraz przygotowania komisarzy spisowych, podziału
powiatów, miast i gmin na okręgi spisowe i innych
funkcyj, mogą być powołane przez władzę spisową
jako organ doradczy i pomocniczy powiatowe i miej-
skie komisje spisowe.

Dla kierownictwa pracami, wymienionymi w
ustępie pierwszym, na terenie całego województwa
mogą być utworzone przy urzędach wojewódzkich
komisje spisowe wojewódzkie.

Komisja spisowa powiatowa lub miejska skła-
dać się będzie z przedstawiciela władzy spisowej,
jako przewodniczącego i z powołanych przez niego
członków z pośród działaczy samorządowych, przed-
stawicieli instytucji społecznych i gospodarczych
oraz miejscowych urzędników państwowych i ko-
munalnych.

Komisje spisowe wojewódzkie zostaną utwo-
rzone pod przewodnictwem przedstawiciela urzędu
wojewódzkiego z członków przez niego powołanych.

§ 10. Koszta druku i rozesłania formularzy
spisowych jak również inne koszta, związane z prze-

prowadzeniem spisu, prócz wyjątków wymienionych
w § 11 niniejszego rozporządzenia, ponosi Skarb
Państwa.

§ 11. Zarządy gminne obowiązane są współ-
działać z władzą spisową i jej organami przy prze-
prowadzeniu spisu, a w szczególności dostarczyć ko-
misarzom spisowym asystencji urzędowej, urzędowe-
go lokalu wraz ze światłem i opalem i niezbędnymi
utensyljami biurowymi, dostarczyć w razie potrzeby
podwód dla komisarzy spisowych i w ogóle spełniać
wszystkie czynności, wskazane instrukcjami spiso-
wymi, pokrywając ewentualne koszta stąd wynikłe.

§ 12. Prace przygotowawcze do spisu, organi-
zacja przeprowadzenia i opracowanie spisu wyko-
nane zostaną w Głównym Urzędzie Statystycznym
przez Biuro Powszechnych Spisów z Generalnym Ko-
misarzem Spisowym na czele.

Organizację Biura Powszechnych Spisów okre-
śli zarządzenia wydane przez Ministra Spraw We-
wnętrznych.

§ 13. Kto umyślnie lub z niedbalstwa złoży
zeznanie nieprawdziwe, uchyli się od złożenia zezna-
nia, wzbrania się wpuścić organa spisowe do mie-
szkania czy budynku lub w inny sposób przeszkadza
organom spisowym w wykonywaniu ich czynności,
przeprowadza spis prywatny w czasie spisu urzęd-
owego, wywiera wpływ na inne osoby w kierunku
uchylenia się od złożenia zeznań albo złożenia zez-
nań nieprawdziwych lub w sposób sprzeczny z prze-
pisami — ulegnie karze grzywny do pięciuset zło-
tych z zamianą, w razie niemożności jej uiszczenia,
na karę aresztu do miesiąca.

Do orzekania o powyższych wykroczeniach
właściwe są władze administracyjne.

§ 14. Wykonanie niniejszego rozporządzenia
porucza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych w po-
rozumieniu z właściwymi ministrami.

§ 15. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w ży-
cie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*

Minister Spraw Wewnętrznych: *Bronisław Pieracki*

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

DRUGI POWSZECHNY SPIS
LUDNOŚCI
W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM
ODBYŁ SIĘ W GRUDNIU 1931 R.

CO NAM DA DRUGI POWSZECHNY SPIS LUDNOŚCI?

Pierwszy powszechny spis

Obrzymie i kosztowne dochodzenie, jakim jest spis ludności, dając przekrój życia zbiorowego, odzwierciedla państwowy i społeczny stan danego kraju i służy zarówno potrzebom naukowym, jak i czysto praktycznym.

Jedynie spisy ludności są w stanie określić kierunek, w jakim odbywa się rozwój danego społeczeństwa; z drugiej strony — dostarczają one niezbędnych danych liczbowych, które są konieczną podstawą racjonalnej działalności na każdym polu życia państwowego i społecznego.

Dlatego niema dziś państwa cywilizowanego, któreby nie przeprowadzało spisu co najmniej raz na 10 lat.

W trzy lata po odzyskaniu niepodległości, a zaledwie w kilka miesięcy po zakończeniu wojny z Rosją Sowiecką i jeszcze przed definitywnym przyłączeniem Śląska i Wileńszczyzny — Państwo Polskie przystąpiło do zorganizowania pierwszego powszechnego spisu ludności.

Już choćby z tego możemy wnosić, jak palącą koniecznością państwową był ten spis.

Dowiedzieliśmy się z wyników pierwszego spisu, że Polska liczyła 10 lat temu przeszło 27 milionów mieszkańców; ustalono wtedy także liczbę ludności poszczególnych województw i powiatów, wielkość zaludnienia naszych miast i miasteczek, oraz skład ludności Polski pod względem wieku, płci, narodowości, wyznań, zawodów i t. p.

Ze spisem ludności połączony był także spis budynków mieszkalnych, mieszkań, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych oraz zwierząt domowych.

Spis ten dostarczył nam niezbędnych wiadomości, dotyczących nie tylko ludności, lecz i gospodarczego oraz kulturalnego stanu naszego kraju; oddał on też nieocenioną przysługę młodej polskiej administracji i polskiej nauce.

Potrzeba nowego spisu

Dane z r. 1921 są jednakże dla nas już dziś zupełnie niewystarczające.

Nawet w warunkach normalnych w ciągu lat 10-ciu na terenie każdego kraju zachodzą zmiany tak wielkie, że nowy spis staje się bezwzględnie koniecznością.

Dla nas wszakże spis tegoroczny będzie czymś o wiele większym: bez przesady możemy powiedzieć, że stanie się on dla naszego kraju wydarzeniem olbrzymiego znaczenia.

Zmartwychwstanie Polski w roku 1918 było przede wszystkim zwycięstwem Jej Ducha; lecz ciało Jej, zbudzone z letargu półtorawiekowej niewoli — oczekiwało wówczas krwią, niezakrzepłą od czasów światowej wojny.

Choć rok 1921 początkuje okres pokojowego rozwoju naszego kraju, konsolidacji państwa oraz rozkwitu życia społecznego — to jednak jest on jednocześnie spadkobiercą krwawych i ciężkich dla Polski lat wojny światowej i walk z Rosją Sowiecką.

Nie ulega tedy żadnej wątpliwości, że dopiero spis tegoroczny odzwierciedli wiernie obraz Polski współczes-

nej, oddzielonej od przełomowych momentów odzyskiwania niepodległości dziesięcioletnim okresem pokojowego bytu państwowego.

Wiele innych czynników świadczy także o doniosłości grudniowego spisu.

Bowiem dopiero teraz będziemy mogli po raz pierwszy ustalić liczbę ludności i poznać dokładnie strukturę społeczną i gospodarczą Górnego Śląska, tego najbardziej przemysłowego i najgęściej zaludnionego okręgu naszego Państwa.

Spis górnośląski z roku 1919, przeprowadzony przez Niemcy, posiadał bardzo wąski zakres, a potem odbywał się w warunkach zupełnie anormalnych.

Właściwe wiadomości, dotyczące Śląska Górnego pochodzą aż z przed 24 względnie 21 lat, t. j. z roku 1907 względnie 1910 i dziś oczywiście mogą mieć wartość jedynie historyczną.

Podobnie rzecz się ma z Wileńszczyzną.

Pozatem zaszedł jeszcze szereg zjawisk, które spowodowały szczególnie silne przesunięcia w układzie naszych wewnętrznych stosunków.

Np. po spisie roku 1921 przybyła do Polski półmilionowa rzesza repatriantów, która niewątpliwie wpłynęła na zmianę struktury ludności zwłaszcza we wschodniej połaci kraju.

Nie posiadając jeszcze statystyki wędrowek wewnętrznych (przesiedleń), nie mogliśmy przez te 10 lat rejestrować zmian w rozmieszczeniu ludności na poszczególnych obszarach Polski, jak również śledzić procesu urbanizacji. Spis 1931 roku przyniesie nam niejedną rewelację z dziedziny rozwoju życia miejskiego; rzuci też wiele światła na przebieg zespalań się dawnych zaborów w jedną zwartą całość oraz na wiele innych aktualnych zjawisk z życia Polski niepodległej.

Zatem przeobrażenia, które nastąpiły po r. 1921 — muszą być niewątpliwie olbrzymie.

Nikt nie może zaprzeczyć, że Polska po 10 latach pokojowego rozwoju stała się państwem wielkim; lecz obecnie wszyscy dotkliwie odczuwamy brak ścisłych i pewnych danych o Niej.

Przed Państwem zatem i społeczeństwem naszym, wylonilo się zadanie olbrzymie: musimy koniecznie i dokładnie zbadać, jaką jest Polska współczesna i jak wielkie zmiany zaszły na jej obszarze od czasu spisu roku 1921.

Głównym celem spisu grudniowego będzie możliwie najdokładniejsze określenie liczby ludności Polski.

Odrzućmy zatem wszelkie obliczenia pozaspisowe, dotyczące tej dziedziny, są niecisłe. To też w wielu pracach naukowych i atlasach Polska figuruje ciągle jako państwo o ludności 27-milionowej, podczas gdy w rzeczywistości liczy obecnie przeszło 30 milionów mieszkańców.

Spis mieszkań

Ludność Polski dnia 9 grudnia zostanie spisana według mieszkań.

Podstawowy arkusz spisowy — formularz A — jest ułożony w ten sposób, że obejmuje on wszystkie osoby, zajmujące jedno mieszkanie. Strona pierwsza formu-

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Broszura Głównego Urzędu Statystycznego
CO NAM DA DRUGI POWSZECHNY SPIS LUDNOŚCI?
(fragment)

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 306

202

INSTRUKCJA DLA WŁADZ

BIORĄCYCH UDZIAŁ W PRZEPROWADZENIU DRUGIEGO POWSZECHNEGO SPISU LUDNOŚCI, WYDANA NA ZASADZIE § 14 ROZPORZĄDZENIA RADY MINISTRÓW Z DNIA 2 WRZESNIA 1931 r. (Dz. U. R. P. Nr. 80 POZ. 629)

A. Obowiązki władz spisowych

§ 1. Władze spisowe.

Władzami spisowymi, odpowiedzialnymi za przeprowadzenie spisu, są w myśl ust. 1 i 2 § 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 1931 r. w sprawie przeprowadzenia drugiego powszechnego spisu ludności (w dalszym tekście krótko zwanego „Rozporządzeniem”) władze powiatowe administracji ogólnej oraz magistraty miast w miastach Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Krakowie, Lwowie i Wilnie.

Pozatem przyszanje się w myśl ust. 3 § 6 Rozporządzenia prawa władzy spisowej jeszcze magistratom następujących miast, będących czy to powiatami miejskimi, czy też wyposażonych w odpowiednie organa statystyczne: Białegostoku, Bielska, Bydgoszczy, Częstochowy, Gdyni, Gniezna, Grodna, Inowrocławia, Kalisza, Katowic, Królewskiej Huty, Lublina, Łucka, Piotrkowa, Płocka, Radomia, Sosnowca, Tomaszowa Mazowieckiego, Torunia, Żyrardowa.

Władze policyjne są na żądanie władz spisowych wszędzie zobowiązane do współdziałania z nimi.

§ 2. Zadania władz spisowych.

Do zadań władz spisowych należy:

- a) utworzenie powiatowej wzgl. miejskiej komisji spisowej i kierownictwo jej pracami (ob. § 5);
- b) porozumienie się z władzami wojskowymi w sprawie przeprowadzenia spisu w budynkach wojskowych (ob. § 6);
- c) podział terytorjum podległego władzy spisowej na okręgi spisowe (ob. § 7);
- d) sporządzenie dla poszczególnych okręgów spisowych wyciągów z wykazu nieruchomości oraz planików sytuacyjnych (ob. § 8);
- e) mianowanie komisarzy spisowych, przygotowanie pewnej liczby rezerwowych komisarzy, zebranie od komisarzy „zobowiązań”, wystawienie im „legitymacyj” i zapewnienie lokali urzędowania starszym i naczelnym komisarzom spisowym (ob. §§ 9, 10, 11, 12);
- f) zaopatrzenie się w druki spisowe i doreczenie ich naczelnym komisarzom spisowym (ob. §§ 13, 14);
- g) sporządzenie i wysłanie do wojewody wykazu okręgów spisowych (ob. § 15);
- h) wyszkolenie komisarzy spisowych (ob. § 16);
- i) nadzór nad komisarzami spisowymi w trakcie spisu (ob. § 17);
- k) wyznaczenie specjalnych komisarzy do przeprowadzenia spisu w budynkach eksterytorjalnych i w cudzoziemskich urzędach konsularnych (ob. § 18);
- l) rozstrzygnięcie powstających w toku spisu wątpliwości i reklamacyj (ob. § 19);

- m) sprawdzenie materiału spisowego i ewentualnie zarządzenie spisu uzupełniającego (ob. § 20);
- n) wysłanie „arkusza powiatowego” i „arkuszy gminnych” (ob. § 21);
- o) telegraficzne zakomunikowanie Głównemu Urzędowi Statystycznemu ogólnych wyników spisu (ob. § 22);
- p) przesłanie Głównemu Urzędowi Statystycznemu wniosku w sprawie nadania odznak honorowych „Za ofiarną pracę” i wręczenie przyznaczonych odznak komisarzom spisowym (ob. § 23);
- q) ułożenie i opakowanie materiału spisowego, wysyłka jego do Głównego Urzędu Statystycznego oraz wręczenie formularzy G władzom szkolnym (ob. §§ 24, 25);
- r) opracowanie sprawozdania z akcji spisowej i wysłanie go do wojewody (ob. § 26).

§ 3. Utworzenie referatów spisowych.

Dla wykonania zadań wymienionych w § 2 władze spisowe tworzą specjalne referaty spisowe. W powiatach, posiadających już referaty statystyczne przy wydziałach powiatowych, funkcje powiatowych referentów spisowych należy, o ile to jest możliwe, powierzyć kierownikom tych referatów.

W miastach, posiadających prawa władzy spisowej, organami władzy spisowej będą naczelnicy komisarzy spisowi (ob. § 9) którzy będą korzystali z pomocy istniejących w mieście wydziałów, biur, urzędów względnie referatów statystycznych.

W dalszym tekście należy pod referentami spisowymi rozumieć tak powiatowych referentów spisowych, jak naczelnych komisarzy spisowych w miastach, posiadających prawa władzy spisowej.

O powołaniu referentów spisowych władze spisowe powiadomia wojewodę do dnia 25 września 1931 r. z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby powołanej.

§ 4. Przygotowanie do akcji spisowej referentów spisowych.

Celem praktycznego obznajmienia się z io nularzami i instrukcjami spisowymi, jak również z sama techniką przeprowadzenia spisu, referenci spisowi dokonają spisu próbnego. Sps ten powinien być przeprowadzony do dnia 10 października 1931 r. według następujących zasad:

1) Sps próbny powinien być przeprowadzony w dwóch teoretycznych okręgach spisowych, jednym miejskim, drugim wiejskim, z których każdy powinien objąć około 100 osób, spisanych w mniej więcej 20 mieszkańach.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Instrukcja dla władz organizujących Drugi Powszechny Spis Ludności (fragment)

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 306

Spis w budynkach wojskowych w Lesznie. Powiatowym wojskowym komisarzem spisowym był mjr Stefan Hryniewiecki, od stycznia 1931 r. kwatermistrz 55 pułku piechoty.

APL, Starostwo Powiatowe w Lesznie, sygn. 306

Liczba teczek z materiałami spisowymi .....
 Liczba arkuszy dla miejscowości (osiedli) .....
 Liczba zasadn. arkuszy gminnych (form. E) .....
 Liczba dodatk. arkuszy powiat. (form. F) .....

spis w budynkach wojskowych

ARKUSZ POWIATOWY

Władza spisowa

O B J A Ś N I E N I A

Formularz niniejszy sporządza się na podstawie „arkuszy gminnych” (formularzy E) poświęcając każdej gminie miejskiej i wiejskiej (w województwach poznańskim również każdemu obszarowi dworskiemu) osobny wiersz.
 Odrębnemu podsumowaniu podlegają dane spisowe, dotyczące gmin miejskich, odrębnemu dane dotyczące gmin wiejskich (ewentualnie rów-

nież obszarów dworskich). W tym celu należy najpierw wypisać dane spisowe, dotyczące wszystkich gmin miejskich, i podkreśliwszy podsumować te dane, poczem dodatkowo wpisać otrzymaną sumę do odnośnego wiersza na str. 1 formularza („Ogółem w gminach miejskich”). Następnie należy w ten sam sposób postąpić z danymi, dotyczącymi wszystkich gmin wiejskich (ewentualnie obszarów dworskich)

Jeżeli na formularzu nie starczy miejsca na wpisanie wszystkich gmin miejskich, wiejskich i ewentualnie obszarów dworskich należy użyć formularzy dodatkowych.
 Na formularzach dodatkowych należy napisać wyraz „dodatek” z prawej strony formularza u góry przed wyrazem „Formularz F” i oznaczyć je kolejnym numerem (dodatki: „Formularz F” 1, 2, 3 itd.)

N a z w a	Liczba budynków według głównego swego przeznaczenia mieszkalnych	Ogólna liczba osób spisanych	w tem osób z językiem ojczystym		Liczba osób, które o północy z dnia 8 na dzień 9 grudnia są czasowo obecne	w tem osób z językiem ojczystym		Liczba osób, które o północy z dnia 8 na dzień 9 grudnia są czasowo nieobecne	w tem osób z językiem ojczystym	
			polskim	inym		polskim	inym		polskim	inym
1	2	a	b	c	d	e	f	g	h	i
a) Ogółem w gminach miejskich										
b) Ogółem w gminach wiejskich										
c) Ogółem w obszarach dworskich										
Ogółem w powiecie	10	1628	1291	337	15	14	1	34	28	6
<i>Leszno - skoszarowani (pododdziały)</i>	-	<i>1217</i>	<i>883</i>	<i>334</i>				<i>21</i>	<i>13</i>	<i>8</i>
<i>Leszno - nieskoszarowani (gospodarstwa i domy i samotny)</i>	<i>10</i>	<i>411</i>	<i>408</i>	<i>3</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>1</i>	<i>13</i>	<i>13</i>	

Władza spisowa
Hryniewiecki mjr
 (pieczęć i podpis)
 powiat. wojsk. komisarz spisowy

Ludność obecna na podstawie spisu z dnia 9.XII 1931 r. w granicach podziału administracyjnego według stanu z dn. 1.IV 1932 r. (c. d.)

La population présente sur la base du recensement du 9.XII 1931, dans les limites de la division administrative d'après l'état au 1.IV 1932 (suite)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km ² <i>Superficie km²</i>	Ludność obecna <i>Population présente</i>			Mieszkańców na 1 km ² <i>Densité par km²</i>	Odsetek ludności miejskiej <i>p. c. de la population urbaine</i>	Départements Arrondissements
		Ogółem <i>Total</i>	w miastach <i>urbaine</i>	na wsi <i>rurale</i>			
Równe	2 945	253 056	44 803	208 253	85,9	17,7	Równe
Sarny	5 455	181 098	14 505	166 593	33,2	8,0	Sarny
Włodzimierz	2 231	150 364	29 380	120 984	67,4	19,5	Włodzimierz
Zdobunów	1 366	118 422	23 493	94 929	86,7	19,8	Zdobunów
Woj. poznańskie	26 528	2 113 783	848 014	1 265 769	79,7	40,1	Dép. de Poznań
Bydgoszcz (m.)	65	117 528	117 528	—	1 808,1	100,0	Bydgoszcz (v.)
Bydgoszcz	1 343	58 391	14 273	44 118	43,5	24,4	Bydgoszcz
Chodzież	898	44 687	15 678	29 009	49,8	35,1	Chodzież
Czarnków	772	35 771	8 140	27 631	46,3	22,8	Czarnków
Gniezno (m.)	14	29 924	29 924	—	2 137,4	100,0	Gniezno (v.)
Gniezno	1 090	56 332	6 169	50 163	51,7	11,0	Gniezno
Gostyń	622	49 657	13 706	35 951	79,8	27,6	Gostyń
Inowrocław (m.)	23	30 862	30 862	—	1 341,8	100,0	Inowrocław (v.)
Inowrocław	1 007	52 476	3 873	48 603	52,1	7,4	Inowrocław
Jarocin	1 204	92 745	20 752	71 993	77,0	22,4	Jarocin
Kępno	1 279	94 020	17 139	76 881	73,5	18,2	Kępno
Kościan	1 162	84 978	19 501	65 477	73,1	22,9	Kościan
Krotoszyn	930	77 492	29 003	48 489	83,3	37,4	Krotoszyn
Leszno	740	57 459	23 551	33 908	77,6	41,0	Leszno
Międzychód	838	31 183	8 143	23 040	37,2	26,7	Międzychód
Mogilno	1 348	90 540	24 826	65 714	67,2	27,4	Mogilno
Nowy Tomyśl	1 273	87 798	24 654	63 144	69,0	28,1	Nowy Tomyśl
Oborniki	1 088	56 813	15 016	41 797	52,2	26,4	Oborniki
Ostrów	1 044	95 592	26 195	69 397	91,6	27,4	Ostrów
Poznań (m.)	67	246 698	246 698	—	3 682,1	100,0	Poznań (v.)
Poznań	1 271	95 620	10 428	85 192	75,2	10,9	Poznań
Rawicz	511	49 156	19 171	29 985	96,2	39,0	Rawicz
Szamotuły	1 009	67 953	19 988	47 965	67,3	29,4	Szamotuły
Szubin	917	48 083	12 912	35 171	52,4	26,9	Szubin
Śrem	926	57 341	16 758	40 583	61,9	29,2	Śrem
Środa	796	49 850	12 792	37 058	62,6	25,7	Środa
Wągrowiec	1 037	54 380	12 055	42 325	52,4	22,2	Wągrowiec
Wolsztyn	740	47 986	8 224	39 762	64,8	17,1	Wolsztyn
Września	611	43 778	10 600	33 178	71,6	24,2	Września
Wyrzysk	1 162	67 032	19 303	47 729	57,7	28,8	Wyrzysk
Żnin	741	41 658	10 152	31 506	56,2	24,4	Żnin

W 1932 r. Główny Urząd Statystyczny opublikował wstępne wyniki Drugiego Powszechnego Spisu Ludności. Powiat leszczyński liczył 57459 mieszkańców (23551 osób mieszkało w miastach, a 33908 na wsi).

W 1938 r. Główny Urząd Statystyczny wydał publikację z danymi ze spisu ludności z 1931 r. Podano, że powiat leszczyński liczył 61211 mieszkańców, w tym 28855 mężczyzn i 32356 kobiet). W miastach mieszkało 23276 osób, a 37935 na wsi.